



ԻՈՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ
ԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՅՈԺ
ՆՐՈՒՍԱԳԷՄԻ

Ծ ՏԵՐԻ

Է

1976





Ծ.

ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ԵՐԶԱՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱԼԵՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԺՈՒԹԵԱՆ

1976

Յունուար

թիվ 1

1976

January

No. 1

S I O N

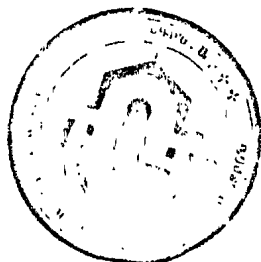
VOL. 50

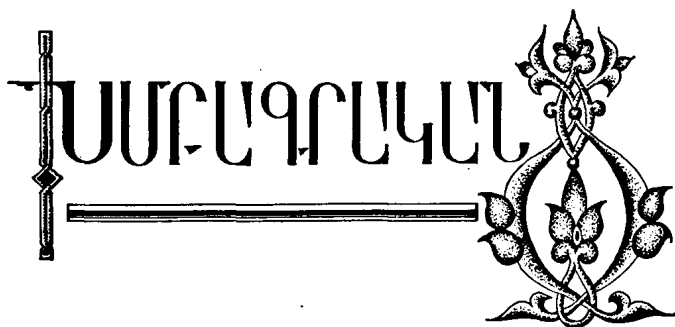
A MONTHLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY
OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE, JERUSALEM

Proprietor: His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem



St. James Press
Jerusalem





ԲԱՑՈՒՈՂ ՏԱՐԻՆ

Նոր Տարուան առիթով կը զգուշանանք պաշտօնական խօսքերէ, ինչպէս նաև ժամանակի իմացքին շուրջ ընթացիկ տեսութիւններէ: Օրերը որոնք մեր երէկը կաղմեցին և որոնք մեր վաղը պիտի ըլլան, լեցուն են ծանր մտահոգութիւններէ աւելի դառն անակնկալներով: Ոչ մարգարէ ոչ ալ ողբասաց կ'ուզենք ըլլալ, սակայն մարդկութեան առջև պարզուող մղձաւանջը կը շարունակէ մնալ սև: Խաղաղութեան հաւանականութիւնները կը թնճուկուին նորանոր տագնապներով, մանաւանդ Միջին Արևելքի մէջ: Աղպերու շահերն ու հետապնդումները այնպէս դասաւորուած են այսօր որ խաղաղութիւնը անվերապանելի կը թուի: Պաղեստինի հորիզոնները կը մնան մռայլ ու կարմիր: Լիբանանի մէջ դադրած է, տարիէ մը ի վեր, կեանքն ու շարժումը ամէնուրեք: Հայ համայնքը անգործ ու լքուած կը մնայ սպասումին մէջ լաւագոյն օրերու խոստումին՝ սպառելու սարսափին ու մղձաւանջին մէջը իր քանի մը լումաներուն:

Պատմութեան ընթացք տուող միտքերը կրնան ամէն օր փոշի ցանել և ոսկի մշուշներ ստեղծել մարդոց նայուածքին առջև: Իրողութիւնը այն է սակայն որ երջանիկ օրերու յոյսը և խաղաղութեան օրհներգը նորէն կը մնայ բարձրութեանց մէջ օրօրուող եթերային աւաշ մը և չի կրնար իջնել աշխարհի վրայ: Այսօր, չարագուշակ ամպը դարձեալ կը մթազնէ կեանքի բոլոր հորիզոնները, վարանքի մատնելով ամէնէն յուսալից մտածողներն անգամ: Զրկայ միտքերու լայնութիւն, կիրքերու զգաստութիւն, սիրտերու

քաղցրութիւն, որ շատ քան պիտի կրնար գեղջել կեանքի այս թոշուրոհէն:

Ճակատագիրը կ'ուզէ որ Հայ Սփիւռքը այս տաղնապնէրու ծիրին մէջ տակաւին շարունակէ մնալ և դիմաւորել անոր կարելի անդրադարձումները: Պիտի ուզէինք որ աշխարհի չորս ծագերուն նետուած մեր ժողովուրդի բեկարները, այս օրերուն մանաւանդ, որ նենային իրենց երանաշնորհ պապերուն նկարագրի ամենաբարձր պնդիչ գիծք, ողջմտութիւնը, պարզել կարենալու համար այնպիսի գործունէութիւն մը՝ որ բոլոր կողմերու գնահատանքին միայն արժանանար: Արեւելքի մէջ մանաւանդ նոր կացութեան մը առջին է մեր ժողովուրդը, անծանօթ չեն մեզի պայմաններն ու ժողովուրդները այս երկիրներուն, և մենք գիտենք թէ հոն ինչպէս կ'ստեղծուին կնճիռները, թափ կ'առնեն զգացումները և մանաւանդ ինչ միջոցներով կ'արտայայտեն իրենք զիրենք: Ունենանք մեր ժողովուրդի դարաւոր իմաստութիւնը, որպէսզի փորձառութեան այդ ուղիքի ունէ կողմէ աւելի կարենայ ցոյց տալ մեր սեփական գոյութեան կողմը: Մեզ պատասպարող երկիրները նոր չէ որ զմեզ կ'առաջնորդեն նման հարցերու: Սակայն մեր պատմութիւնը վկայ է թէ մենք յաճախ կրցած ենք լեզու ճարել ուրիշներու հետ, և առանց բաժնուելու հասարակաց պարտաւորութիւններէ, պատասպարել զմեզ: Հայկական համայնքները ցրուած ի սփիւռս աշխարհի, ի վիճակի չեն մասնակի և ինքնուրոյն քաղաքականութիւն վարելու, և պարտաւոր ենք ի նկատի ունենալ մէկէ աւելի կողմեր և ուժեր, անոնց փոխյարաբերութիւնները, և որքան հնար է, հեռու մնալ ուղղակի մեզի չվերաբերող հարցերուն ունէ չափով միջամուխ ըլլալէ:

Սփիւռքի մեզ հիւրընկալող բոլոր երկիրներէն մենք կը վայելենք, առաւել կամ նուազ չափերով, համակրանք, գործի, մասնուլի և խօսքի աղատութիւն: Զարաչար պէտք չէ գործածենք մեր նկատմամբ ցոյց տրուածը և մանաւանդ չըլլանք պատեհապաշտ, օրուան հովերուն առաքաստներ բանալու աստիճան: Դարաւոր մեր փորձառութիւնը պէտք չէ թոյլ տայ մեզի այլ կերպ մտածելու և շարժելու, երբ հարցը կը վերաբերի մեր կեանքին, մեր պատուին, մեր այսօրուան ու վաղուան: Դժնդակ օրեր ճամբայ ելած են դէպի մեր հաւաքական գոյութեան մերձաւոր ապառնին: Մեր նուիրական սրբութիւններու աննահանջ, այլամերժ և վայրագ պաշտամունքը միակ զբօշակն է մեր բախտաւոր համախմբումին և գոյատևման: Առանց մեր պապերու հրաշք հոգիին մենք անբաւական ենք ինքզինքնիս ըլլալէ:

Կը գրենք այս տողերը ոչ միջազգային գաղափարի մը հաշուոյն, այլ սփիւռք անունին տակ ծուարած ու շուարած, իր ճակատագրին անվստահ, իր ընկիւններուն համար հակամարտ ազդեցութիւններու տակ եղող ընտրանիին, հրաւիրելու տարրական վստահութիւնը իր մասին: Զրկուած մեր պատմական սեփական

նութիւններէն, կ'ապրինք օտար երկիրներու մէջ, ուր չեկանք մենք մեր մեղքով: Աղքատ Ղազարոսներ, մուրացկան բազմութիւններ չենք, հայցելու գութը մեր ապրած երկիրներուն: Մեր հոգիին մետաղը թանկ է և ազնիւ՝ որքան աշխարհի ամենամեծ ազգին հոգիին մետաղը:

Ունինք այսօր մեր հայրենիքը պատմական մեր հոգերու մէկ մասին վրայ: Երջանիկ ենք հաստատելով Հայաստանի շինարարական և մշակութային նուաճումները: Կայ նաև Հայկական Արտասահմանը որ պէտք է պահուի մինչև այն օրը՝ երբ այլևս կարելի ըլլայ առաջնորդելու պանդխտութեան մէջ եղող զանգուածները հայրենի հողերուն վրայ: Անշուշտ հայկական արտասահմանը կարելի է պաշտպանել նախ աջակցութեամբ Հայաստանի, երկրորդ՝ շարժման մէջ դնել արտասահմանի մեր բարի կամեցողութիւնները, բարոյական և նիւթական նպաստները և քալել ժամանակին հետ: Պէտք է պահել ու պահպանել Սփիւռքը ոչ թէ լալու օտար երկիրներու պատերուն տակ, այլ կենալ հպարտ իրեն հոգեկան ժառանգորդները մեծ ժողովուրդի մը: Ժամանակն է որ մեր երիտասարդութիւնը իր հոգին մաքրէ ստորազգայութեան հետքերէն, աւելին՝ հասկնել օտարներուն թէ գերազանցօրէն ընդունակ, մեծ ստեղծագործութիւններու ատակ ժողովուրդ է Հայութիւնը: Վկայ մեր պատմութիւնը իր հրաշալի էջերով, և մեր օգտակար ներկայութիւնը ամէնուրեք, սփիւռքի լայն տարածքին վրայ:

Պիտի ուզէինք որ մեր ժողովուրդը չհեռանար իր պապերէն և հաւատարիմ իր պատմութեան չարունակէր իր հոգիի և մտքի կեանքը և անցեալի փորձառութիւններէն հրահանգուած նայէր ապագային: Ծանր սլաքներ կ'անցնին սփիւռքի բոլոր վառարաններէն, երբեմն շատ մօտէն իսկ շահագործելով մեր գոյութիւնը: Մըտիկ ընենք մեր հոգիի գերագոյն մղումներուն, որոնք դարերով գործեր են ու պաշտպաններ մեր ժողովուրդը: Ոչ մէկ ատեն Հայուն խելքը կանչուած է այնքան անելիք նկատի ունենալուն որքան այս օրերուն:

Սփիւռքի մէջ, մեր այժմու անպետական վիճակը նկատի առած, Հայ Եկեղեցին թէ իրապէս և թէ իրաւապէս մեծագոյն կրօնականը կրնայ հանդիսանալ մեր գոյութեան, երբ կր տեսնենք մանաւանդ թէ մեզ հիւրընկալող երկիրներու քաղաքական հայեացքը ամէն օր ինչ ուղղութիւն կ'ստանայ փոքրամասնութեանց նկատմամբ: Եկեղեցի, դպրոց, ազգային բարեսիրական կեանք, մշակոյթ, հրատարակչական՝ միջոցներ են ազգապահպանումին: Պահել ինչ որ ունինք ցարդ, եղածը նորոգելով և աւելի զարգացնելով զայն նոր միջոցներով և կերպերով: Իսկ ինչ որ չունինք, բայց գործ ունենալ անհրաժեշտ է՝ Զանաք ձեռք բերել և աւելցնել եղածին վրայ: Սփիւռքի ազգային իշխանութեան ամէն շրջանակ, իր եղած երկրին մէջ, պէտք է ընէ ամէն ինչ, նախ համերաշխութեան միջնորդող պատրաստելու, և յետոյ լծուելու գործի: Արտասահ-

մանի Հայութիւնը ամէնուրեք պէտք է ինքզինքը պանդուխտ նկատէ, ինչ պայմաններու մէջ ալ որ ըլլայ, իր մէջ թարմ պահելու հայրենիքի մտածումը: Զկորսուելու առաջին անհրաժեշտ զգացումն է ասիկա:

Ըսուած է թէ յոյսի և երկիւղի միջև ծփանք մըն է մարդկային կեանքը, հետևաբար մէկէն կամ միւսէն տարուիլը բարի վախճան մը չէ մարդուն համար, քանի որ մէկի պարագային՝ միամիտ ինքնախարէութեան զոհ կ'ըլլանք և միւսին՝ կ'անդամալուծուի պարզապէս մեր մէջ ամէն ինչ որ սկիզբ մը պիտի ըլլար վաղուան իրագործումին: Անտարակոյս թէ յոյսը աւելի կ'արժէ քան երկիւղը: Յոյսը, կ'ըսէ Կէօթէ, «փոթորկուտ գիշերուան մէջէն նշմարուած արշալոյսն է»: Բոլոր անոնք որոնք իրենց խելքին և ձեռներէցութեան ապաւինած խիզախօրէն կը խոյանան դէպի իւրենց առջև բացուած ասպարէզը, կրնան պատուաւ մը հաց չունենալ իրենց պայուսակին մէջ, բայց եթէ պարպուած չէ իրենց սիրտը յոյսէն, յաջողութիւնն է որ կը ժպտի իրենց: Որովհետև յոյսին անմիջապէս ընկերացող հաւատքը, գաղափարի յաղթական գրնացքն է յաւիտենականութեան ճամբուն վրայ:

Ըսինք թէ չենք ուզեր ոչ մարգարէ և ոչ ալ ողբասաց ըլլալ. սակայն քաղաքակիրթ կոչուած աշխարհը, ինչպէս կը հաստատեն ընկերային գիտութեանց խուզարկուները, կ'անցնի ջըջանէ մը՝ և վիճակներէ, որ շատ նման է հին աշխարհի վախճանին: Արեւմտեան քաղաքակրթութիւնը, որուն սկզբունքներն ու բարոյական աւանդութիւնները, դեռ երէկ, կը վարէին մարդկային կեանքը, կը թուին դադրած ըլլալ իրենց ուժէն և դերէն. և ասիկա կը բերէ յուսահատութիւն բոլոր անոնց՝ որոնք տակաւին հաւատքով կը նային մարդկային յառաջդիմութեան ճամբուն:

Ճարտարարուեստական յեղաշրջումը Արեւմտեան քաղաքակրթութեան մէջ պիտի մտցնէր նոր տարր մը, Թէֆնիքը, մարդուն կորսնցնել տալով իր հոգեկան խարխիսները, ենթարկելով զայն մեքենային: Տակաւին երէկ դասական մշակոյթը Եւրոպայի, ներշնչուած քրիստոնէական ոգիէն, մարդը կը նկատէր ոչ միայն բանաւոր և կատարելութեան գացող էակ, այլ արժէք մը և պատկեր Աստուծոյ: Այս կերպով մարդը իր միջավայրէն կը փոխադրուէր պերնական մարդի մը մէջ, և իր գործունէութիւնը կը դառնար գերազանց, ապագային մէջ իրեն սպասող ճակատագրով: Արդի ճարտարարուեստին դէմ սակայն մարդը այլևս արժէք մը չէ, ընկերութիւնն անգամ տակաւ կը վերածուի անհոգի զանգուածի մը: Ազատութիւնը, գերազոյն իրաւունքը մարդուն, փշուր փշուր ինկած է մեքենայի անիւին տակ: Այժմու աշխարհը ուրիշ արժէքներու կը նայի, մարդէն, ազատութենէն և ճշմարտութենէն վեր կը դասէ ուժը, թէքնիքը, ցեղը և պետութիւնը, ընկրկում և նահանջի մատենելով այս կերպ քրիստոնէութիւնը և դասական մշակոյթը դարերուն որ կը պատմուճանէր այս ոգին:

Տխուր երկրորդ ախտանիշը՝ արդի Եւրոպան դաւանանք

չունի, իսկ Ամերիկան տակաւ կը կորսնցնէ իր հոգեկան խարխիսները և կը կբի իր ստեղծած հսկայ թէքնիքի ճնշումին ներքե: Վերցուցած է կրօնի թելադրանքը եղող բարոյականը և անոր տեղ դրած իրեն յատուկ բարոյական մը, որ բարոյական ըլլալէ աւելի վարքագիծ է, ժամանակի և եղանակի համաձայն փոխուող: Կր խօսի Աստուծոյ մասին, բայց հաշուի չառնենք զայն: Կեանքը աշխարհին միայն վստահելու այս ըմբռնումը կը հեռացնէ մարդը ու զեղէն արժէքներու արդար գնահատումէն:

Քրիստոնէութիւնը պաշտպան է մարդուն գերազանցութեան, մղիչ ուժը անոր յառաջդիմութեան: Մարդկային հոգիին արժէք տուող կրօնն է ան, որուն շնորհիւ ազատագրուեցաւ մարդը բնութեան ուժերու տիրապետութենէն, որոնցմով չըջապատուած ապրեցաւ հեթանոս մարդկութիւնը դարերով: Նորէն քրիստոնէութիւնը միայն կրնայ փրկել այսօր մարդը մեքենայի գերութենէն և դժոխային ուժերու սարսափէն: Պատմութեան միւս կրօնները, ինչպէս իր հաւատան միայն, քրիստոնէութիւնը կը հաւատայ թէ՛ Աստուծոյ և թէ՛ մարդուն:

Մարքսիզմը՝ որ կը յաւանդի մեր օրերու վերջին և կարելի վարդապետութիւնը ըլլալ, իր գաղափարաբանութեան մէջ, մարդուն մտածումն ու գործունէութիւնը բխման կը բերէ նիւթական իրականութենէն: Հոն մարդը կը մղուի առաջ փոխան հոգեկան ազդակներով՝ նիւթա-ընկերային ուժերէ, որոնք դուրս կը մնան իր էութենէն: Աւելի պարզ բացատրութեամբ, ինչպէս կը տեսնուի, նիւթը Մարքսիզմի տեսութեան մէջ օժտուած է ազատութեամբ, կեանքով, սակայն նիւթը չի կրնար ազատ և գործօն ըլլալ, ասոնք հոգիին յատկանիշներն են միայն: Այժմու ընկերախմաստասիրական վարդապետութիւններու մէջ, մարդը ինքզինքին չի պատկանիր իր ներքին ապրումներով, այլ մաս կը կազմէ նիւթին, մեքենային, և գործիք մըն է ընկերութեան, տէրութեան, դասակարգին: Ահաւասիկ հոս է Արեւմտեան քաղաքակրթութեան նուազման խիստանիշերը ու մանաւանդ նահանջը քրիստոնէութեան:

Արեւմտեան քաղաքակրթութիւնը, որ առաւելարար Միջերկրականեան է, անկումի մօտ է: Եթէ նոյնիսկ արդի Ամերիկան կամ Ռուսիան իրենց երկիրը փոխադրել ուզեն այդ մշակոյթը, անոր տալով նոր ձև և նկարագիր, պիտի չկրնան ապրեցնել զայն, վասնզի աշխարհագրականօրէն վերոյիշեալ տափաստոնային և ընդարձակ երկիրներու վրայ մեծ զանգուածներու յատուկ քաղաքակրթութիւն մը կրնայ յառաջ գալ, որ ժխտումն է անհատապաշտ քաղաքակրթութեան, որ Արեւմտեան Ռուսոյային է, որ քրիստոնէութեան է առաւելարար: Փրկել Արեւմտեան քաղաքակրթութիւնը, կը նշանակէ ազատագրել անհատը զանգուածէն ու մեքենայէն: Հաւատալ անձի ազատութեան՝ հաւատալ է քրիստոնէութեան դերին: Պրոմէթէոսը խորհրդանշին է արդի ճարտարա-

ու հատին: Այժմու մարդը յանդգնած է գողնալու երկնային հուրը, բայց պատժուած է իր ձեռներէցութեան մէջն իսկ:

Այսօր, աւելի քան երբէք, աշխարհ ի վիճակի է զգալու ուղեղէն ուժին դերը կեանքին մէջ, հակառակ գիտութեան անող յաւակնութեան: Մեր օրերու քաղաքակրթութիւնը որուն բաղադրիչները կու գան առաւելագոյն չափով մը տարրալուծարաններէն, կը կազմաւորեն պարտութիւնը հոգիին, որուն պատճառաւ դարանիստ ամբուսթիւններ — բարքերէ, հաւատքներէ, մշակոյթներէ, կը տատանին, ընկղմելու մօտ նաւերու պէս: Պարտութեան շրջանն է, ինչպէս կ'երեւի, բարոյական յղացքներուն: Աշխարհի այսօրուան քաղաքակրթութիւնը պատկերն է հսկայ անհեթեթութեան մը, պատռած է ան ոչ միայն բարոյական յղացքները մեր խղճմտանքին, այլ մանաւանդ կը հպարտանայ այդ կործանումը փոխակերպելով նոր քաղաքակրթութեան մը: Ի. Դարը իր գիտութիւնը գործածեց գտնելու եղանակներ աւելի արագ և համատարած ընելու մարդէր ընաճեցնելու արարքը: Վաղը նոյն այդ գիտութիւնը, նոյն այդ միտքը, պիտի ճարեն ուրիշ ալ միջոցներ, որպէսզի քունի մը երկվայրկեանի մէջ քաղաքներ, երկրամասեր սրբունին քառասններէն:

Երբ մէկ կողմէն գիտութիւնը կ'ընէ իր կարելին մօտենալու այս թաքուն ուժերու պարին, միւս կողմէ ոչ ոք կ'անդրադառնայ ուժերու ուրիշ դրութեան, հոգեկանին, որ իր մէջը ունի անտարակոյս տիեզերքը մանրանկարող այնքան ուժ, որքան ունի խնձորի ծաւալով հիւլէական ռումբը: Մեր պապերը անգիտակ էին հիւլէին, բայց անոնց հոգիներուն խորը դարեր շարունակ ապրեցան այդ անհունները, որոնցմով դիմաւորեցին չարիքին տիեզերքները: Ի զուր չէ ըսուած թէ կաթիլ մը հաւատք բաւ է լեռները հալեցնելու, և մոգական բառ մը մեռելները ետ բերելու: Հոգեկան այս ուժով միայն կարելի պիտի ըլլար հիւլէական ռումբին արթնցուցած քաղաքական և իմացական հակազդեցութիւնները դեկավարել: Հաղար տարիներ առաջ մեր հոգին աւելի մօտ էր մեր մարմնին, այսօր մեր միտքը հիմնովին կ'անգիտանայ մեր հոգին: Երէկի բոլոր սրբազան ապրումները այսօր իրենց մարգարիտներէն պարպուած խեփորներու նման նետուած են գետին: Պիտի չունենայինք աւելի մեծ պահ մը, բայց այն, որուն մէջ յաջողէինք արձակելու հոգիի հիւլէն, աղասելու գիտութեան վտանգին յանձնուած մարդը:

Ե.

ԱՄԵՆ. Ս. ՊԱՏՐԻԱՐԺ ԶՕՐ ԹՆՆԴԵԱՆ ՊԱՏԳԱՄԸ

Բ Ե Թ Ղ Ե Հ Է Մ Ի Ս Ո Ի Ր Բ Ա Յ Ր Է Ն

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ո Ի Ր Դ Հ Ա Յ Ո Ց

ՈՐ ՅԵՐՐՈՒՍԱՂԷՄ, Ի ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ Ի ՍՓԻՒՌՍ ԱՇԽԱՐՀԻ

Կը խօսեմ ձեզի, աշխարհի ամէնէն նուիրական սրբավայրէն, Բեթղեհէմի Սուրբ Ծննդեան այն փառայրէն, ուր մօտ երկու հազար տարիներ առաջ ծնաւ աշխարհի Փրկիչը:

Աստուածպաշտութեան խորհուրդը իր թեաւոր վերելով կը հանէ մեզ երկրէն դէպի երկինք, հանդիսատես ընելով «մարմնով» երևցող Աստուծոյ մը գորութեանը՝ որ յաւիտեական փառքերու մէջ կը ծրարուի:

Այս մեծ իրողութիւնն է որ անգամ մը ևս կ'արդարանայ այս գիշեր մեր Տիրոջ մարմնադրութեամբ: Աստուծային Մանուկը որ վերստին կը ծնի մեր հոգիներուն մէջ, խորհուրդն ու մարմնադրութիւնն է խաղաղութեան և սիրոյ, ինչպէս յայտարարեցին իրեշտակները ծննդեան սրբազան գիշերուն մէջ:

Խաղաղութիւնը ըզձանգն ու կարօտն է եղած դարերով տառապող մարդկութեան, պատմութեան խռովայոյց և արիւնոտ ծրվանքներուն դիմաց: Աշխարհ միշտ սուրբի և հերոսի լուսապսակներով պատուեւ է խաղաղութեան առաքեալները, անոնք մեր օրերու բառով կոչուին բարեկարգիչ, եղբայրութեան փառք կամ առաքիմութեանց ասպիտ, մարդեր են, որոնք կը ջանան մեզմեկ մեր ներքին բռնկումները և կարելի հաւասարակշռութեան իջեցնելու պատճառները, որոնք զմեզ իրարու դէմ կը գիւնեն: Այդպիսինքն է որ կ'ակնարկէ մարգարէն, երբ կ'ըսէ. «Իբրև զի գեղեցիկ են ի վերայ լերանց ռոփ աւետարանչի համբաւուն խաղաղութեան»:

Սպասուած Փրկիչը, շատերու համար, օժտուած պիտի ըլլար երկրաւոր իշխանութեան ամբողջական հանդերձանքովը, ըլլալու ազատարարը ֆաղափականօրէն յուսահատ ժողովուրդի մը, անջատ ու սեփական գետնի մը վրայ կանգնելով իր դրօշը: Ողջմիտ հաւատացեալը սակայն, որուն աչքին առջև փայլատակող ստուգութիւն մըն է այլևս Քրիստոսի կատարած փրկարար դերը, պէտք չունի վերլուծելու անցեալի ազօտ գուշակութիւնները, գիտնալով թէ դարերու հեռադրութենէն դիտուած մեսիական տեսիլք մը չի կրնար համեմատուիլ այն կենդանի պատկերին հետ, որ Յիսուսով

նկարուեցաւ: Եւ իրապէս Աւետարանն է որ կը լուսաւորէ այդ ամ-
պամած մթութիւնները անցեալին, իր նորագ ու պայծառ յայտ-
նութեամբ, որուն առջև Շաշին պիտի կրնար երկուանալ պահ մը,
պիտի տատամաւեր թերևս ծերունի Սիմէոն, եթէ կանուխ չփակէր
իր երջանիկ աչքերը, նման Յովհաննէս Մկրտիչին որ իր տկարա-
ցած համոզումներուն տառապանքն ապրեցաւ բանտին մէջ:

Աւետարանի բոլոր տըւեալները, որոնց իրաւունքը սուրբ
է մեզի համար, կը հաստատեն թէ այս գիշեր իր խանձարուրը քա-
կող մանուկը սիրոյ և խաղաղութեան անուշահոտ օծումը եղաւ
ապակեմած մարդկութեան, ուր կային անիրաւածներ և վիրա-
ւից սիրտեր. գերիներ՝ ամբարիշտ լուծերու ներքև գրաստացած,
ինչպէս նաև լոյսի կարօտ կոյրեր և ճշմարտութեան ուղին կորու-
սած իմաստուններ:

Յիսուսի ծնունդը մարդուն և Աստուծոյ երջանիկ հանդիպ-
ման, այսինքն կորսուած որդիին և Հօրը վերագիւտին տօնն է, ու-
կի օղակը երկնքի և երկրի վերստին միացման: Մանուկը որ կու-
գար իբրև օրօրոց ընտրելու իրեն բովանդակ աշխարհը, մարմնա-
ցած սէրն էր, աշխարհը տաքցնող հոգին: Աշխարհը պէտք ունէր
այս գիշեր մարմին առնող այդ սուրբ հոգիին, որ կրակի պիտի վե-
րածէր մեր կաւը, պղտոր և անկատար մեր խորհուրդներուն հագ-
ցնելու աստուածային ճշմարտութեան գրահանդերձը:

Այն հաւատքը՝ թէ Աստուած ինքնին ծնած է իբր մարդ
մարդկութեանը մէջ, մտածումը՝ թէ այլևս լեցուած է Աստուծոյ
և մարդուն միջև եղած անջրպետը, թէ սէրը, աստուածային այդ
զգացումը, եղած է այլևս մարդկային կեանքի օրէնքը, կերպարա-
նախոյնեցին հին աշխարհը, մարդուն առջև բանալով այն շաւիղը,
որ երկնքին վրայ բացուող Բեթղեհէմի աստղէն կ'առնէր իր լոյսը:

Բեթղեհէմի մտորին քով, ի լուր հրեշտակներու երգին,
մենք կը նայինք հեռուն, բացուող ժամանակի խոստումներուն որ
տակաւ կը միացնէ մարդոց սիրտերը եղբայրութեան ոսկի թելով:
Ինչ փոյթ գառանցանքը մարդերու, շառաչիւնը կործանումներու,
պաշտամունքը ուժին. մենք կը հաւատանք որ իր տիեզերական սէ-
րը ցանուած այս աշխարհի վրայ և մարդոց հոգիներուն մէջ՝ կ'անի
ու կը մեծնայ ամէն օր, ըլլալու հսկայ ծառը եղբայրութեան, իր
նիւթերուն ներքև առնելու ամբողջ մարդկութիւնը, համաձայն իր
պատգամին:

Ժողովուրդ Հայոց, դուն դարերով խաղաղութեան ծարաւն
ու իզոն ես ունեցեր, ազատութեան տենչանքին չափ բուռն և եր-
կնքին չափ խորունկ: Քեզի պարտադրուած պայմաններու արգա-
սիքը չէ միայն պատճառը այս ըզոհանքին, այլ որովհետև դուն հա-

ւատացած ես թէ խաղաղութեան և սիրոյ աշխարհի մէջ միայն կարելի է իրագործել Աստուծոյ քաղաւորութիւնը և լեցնել մարդուն կարօտը:

Ժողովուրդ Հայոց որ ի սփիւռս աշխարհի, իմ և Սրբոց Յակոբեանց զինուորեալ Միաբանութեան սիրտը քեզի է որ կը բացուի նորէն, նուիրական այս գիշերով, և կեցած Սուրբ Ծննդեան վեհավայրին մէջ, քեզի կը փոխանցենք աւետիսը զոր օր մը հովիւներն ու հրեշտակները տուին աշխարհին, և որուն հաւատքը բաւում է զանազան զանգուշանքներէ ի վեր կը լեցնէ ու կը զօրացնէ մեր քրիստոնէական կեանքը: Շարունակէ հաւատալ Յիսուսի ծննդեան և մարդուն աստուածացումին և մայրացուր հոգիդ այս գիշերուան մեծ խորհուրդովը, նման թու պապերուդ, որոնք գիտէին զեղումի հանել գիշերները, բանալու դուռները երկնքին, իջեցնելով Աստուածորդին իրենց սիրտերուն մէջ, և մտորի գաղջ ընտանութեանը:

Աղօթեմք ի սրտէ, որ Բեթղեհէմի երկնքին վրայ յայտնուած աստղին լոյսովը լուսաւորուին աշխարհի ղեկավարներուն միտքերը, տեսնելու համար խաղաղութեան իրական ճամբան, որ պէսգի կարելի ըլլայ սէրն ու խաղաղութիւնը հաստատել այս երկրի վրայ Աստուծոյ փառքին և մարդերու բարիքին համար, Ամէն:

18 Յունուար 1976

Ս. Ծնունդ





ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ



Ս. Էջմիածին, Սուրբ Ծնունդ 1976

Նորին Ամենապատուութիւն
Տ. Եղիշէ Արքեպիսկոպոս Տէրտէրեան
Պատրիարք Երուսաղէմի Հայոց
Երուսաղէմ

ՔՐԻՍՏՈՍ ՆՐԱԻ ԵՒ ՅԱՅՏՆԵՑԱԻ

Սիրեցեալ Եղբայր Մեր ի Քրիստոս,
Նոր Տարւոյ այս յուսարացին, երգանիկ եմք Ձեզ յերելու աւետիսը
Սուրբ Ծննդեան և Աստուածայայտութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի,
որ իբրեւ երկիր ու ծնաւ որպէս մարդ ի Մարիամայ սրբոյ Կուսէն, յերելու
համար աշխարհին և մարդկութեան համայն՝ փրկագործ պատգամները խաղա-
զութեան և մարդասիրութեան:

Ընծ խորհուրդը հրաշալի այս ծննդեան, այսօր ալ մեր յուսացեալ հոգիներուն
կը բերէ մխիթարութիւն, ներշնչանք ու երանութեան տեսիլք, մեր
օրերուն մանաւանդ, երբ մարդկային աշխարհը տակաւին հեռու է վերջնական
ու սևեղեան խաղաղ կեանքի մը նաւահանգիստէն: Սակայն հաստատ լաւատե-
սութեամբ Մենք կը մնանք մշտաբար ուղօթող ու գործող՝ վասն խաղաղ գո-
յակցութեան աշխարհի բոլոր ազգութիւններու և պետութիւններու:

Սիրոյ և խաղաղութեան ոգին թող իշխէ նաև մեր եկեղեցական հա-
մայնեցեանքն ու մեր ժողովուրդի գաւակները թող համերաշխ գործակցու-
թեամբ ապրին ու ձեռք ձեռքի տուած զարգացնեն իրենց հոգեւոր ու մշակու-
թային կեանքը, հետզհետէ առաւել բարի ու շինարար արդիւններով:

Ձերմապէս կ'աղօթեմք Լիւթանալի Մայր Տաճարիս Սուրբ Սեղանի ա-
ռաջ, որ մեր Փրկչի երաշայի ծննդեան շնորհները առատապէս բաշխուին Առա-
քիական Սուրբ Աթոռիդ և Ձեր զինուորեալ միաբան եղբայրներուն, ու հա-
մայն մեր հաւատացեալ գաւակներուն, ի հոգեւոյ մխիթարութիւն բոլորին և ի
յաջողութիւն ամռնց քրիստոսաւոր ու եկեղեցաշէն գործոց:

Սուրբ Ծննդեան ուրախութեամբ կը մաղթենք Ձեզի, սիրեցեալ Եղ-
բայր, մշտաւեւ բազմողջութիւն և միշտ պտղառատ ու շինարար արդիւններ
Ձեր նուիրական առաքելութեան ճանապարհի վրայ:

Շնորհաւոր Նոր Տարի և Սուրբ Ծնունդ:

Եղբայրական սիրով ի Քրիստոս՝

Վ Ա Զ Գ Է Ն Ա

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆ
ՄԵՇԻՍԱՆՆ ԿԻՆԿԻՈՅ

Ամբիլիաս, 6 Դեկտեմբեր 1978

Ամենապատիւ

Տ. Եղիշէ Ս. Արքեպիսկոպոս

Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի

Երուսաղէմ

Սրբազան Եղբայր ի Քրիստոս,

Շնորհաբեր Նոր Տարւումն և Փրկչին Ս. Ծննդեան տօներուն առիթով
կը ներկայացնենք Ձեզի Մեր արտալից շնորհաւորութիւններն ու լաւագոյն
մաղթանքները:

Մեր ի խորոց սրտի ազօրքն է ու մաղթանքը որ Աստուածորդւոյն Ս.
Ծնունդը խաղաղութիւն պարգևէ համայն մարդկութեան և սիրով ու միու-
թեան բարի ոգիով ջերմացնէ սիրտերն յս եղբիւնքը համուր Հայութեան որ ի
Հայաստան և ի սփիւռս աշխարհի:

Մնամ եղբայրական սիրոյ ջերմ ողջունիւ:

Ազօրակից

Խ Ո Ր Է Ն Ա

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՄԵՇԻՍԱՆՆ ԿԻՆԿԻՈՅ

15 Յունուար 1978, Վատիկան

Ն. Ամենապատուութիւն

Տ. Եղիշէ Արքեպս. Տէրտէրեան

Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի

Երուսաղէմ

Շնորհակալութիւն կը յայտնենք Ձերդ Ամենապատուութեան՝ Սուրբ
Ծնունդի առթիւ Ձեր ողջոյններուն և ազօրքներուն համար: Մեր եղբայրական
սէրը Ձեզի հետ է, և կ'ազօրենք որ իրագործուին Ձեր, Միաբանութեանդ և
համայնքիդ բոլոր ծրագիրները եկող այս Նոր Տարւումն ընթացքին:

ՊՈՂՈՍ Զ ՊԱՊ

LAMBETH PALACE, SE1 7JU.

CHRISTMAS 1975

Your Holiness,

Beloved Brother in Christ

"Go and search diligently for the young child and when ye have found him bring me word again that I may come and worship him also".

(Matthew 2:8)

Thus King Herod spoke to the wise men from the east, but his was no genuine search for the Truth. An evil plan was in his heart, which he was shortly and disastrously to try to realise.

In the early days of the Christian Church many, like Herod, gave scant welcome to the Good News about Jesus Christ: "Some mocked and others said, 'We will hear thee again of this matter'" (Acts 17:32). To-day as well, too many people disregard Him and his offer of salvation and fill their lives with things of small worth and passing appeal.

"Seek and ye shall find" (Matthew 7:7). The wise men sought diligently until they found the Christ-child, rejoicing on their way "with exceeding great joy"; and coming to Him they "fell down and worshipped him".

May our search for the Truth also be unswerving in purpose and joyful in discovery, and may we, Your Holiness, at this Christmastide be "of one heart and of one soul" (Acts 4:32) together in our worship of Him who is the Way, the Truth, and the Life.

With warmest Greetings in celebration of our Saviour's Nativity.

Your Holiness's ever affectionate Brother in Christ,

DONALD CANTUAR

Archbishop of Canterbury

Primate of All England and Metropolitan

His Holiness Yeghishe Derderian



ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Կեդրոնական Վարչական Ժողով

Դեկտեմբեր 14, 1975

Նիս Եմբֆ

Ամենապատիւ Տ. Եղիշէ Արք. Տէրստեբեան,

Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի

Ե ր ւ ւ ւ ւ ւ ւ ւ ւ

Ամենապատիւ Սրբազան Հայր,

Մօտաւարտ Նոր Տարուան և Սուրբ Ծննդեան առթիւ մեր մտածումները դարձեալ կ'ազդուին Սուրբ Աթոռիդ որ դարերէ ի վեր կանգուն կը մնայ Քրիստոսական շող երկրին մէջ:

1975 տարին մեզի տուաւ բախտն ու երջանկութիւնը այցելելու Երուսաղէմ, մերկայ գտնուելու Աթոռիդ կեանքի կարևոր մէկ հաճոյքաւորին: Վրաստանի քէ յառաջիկայ տարիներուն Երուսաղէմի Սուրբ Աթոռն ու մուրհաւ միաբանութիւնը հետզհետէ աւելի մեծ իրազարծումներ ձեռք պիտի ձգեն հոգևոր առաջնորդութեան և կրթական մարզերու մէջ:

Կը մագթենք որ բացուող Նոր Տարին խաղաղութեան ու բարգաւաճման շրջան մը ըլլայ պատմական Աթոռիդ համար շրջագի ան, Ձեր իմաստուն առաջնորդութեամբ, հոգևոր միաբանութիւն և անկողնադրածական ու բանաւորական միտքի մարգարէներ պարզէ մեր ժողովուրդին:

Նոր Տարուան և Սուրբ Ծննդի առիթով կը շնորհաւորենք Ձեզ, Աթոռիդ ամբողջ միաբանութիւնն ու ուսուցչական կազմը ինչպէս նաև Երուսաղէմի Ձեր հօտը:

Տիկին Մանուկեան ևս կը միանայ մեզի՝ մաղթելու Ձեզի արեւշատութիւն և առողջ կեանք:

Հաւազոյն գգացումներով՝

Ա. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Նախագահ



ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ՎԱԶԳԻՆ Ա.
ՎԵՀԱՓԱՌ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ Ս. ԾՆՆԴԵԱՆ ՔԱՐՈԶԸ Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻՆ ՄԷՋ, 6 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1976-ԻՆ

ՔՐԻՍՏՈՍ ԾՆԱԻ ԵՒ ՅԱՅՏՆԵՑԱԻ

Սիրելի հաւատացեալներ,

Նոր Տարուայ այս լոյս առաւօտեան, Մենք Հայրապետը մեր, անհուն բերկրանքով բերում ենք ձեզ բոլորիդ մեծ աւետիսը աշխարհի Փրկչի՝ Յիսուս Քրիստոսի հրաշայի ծննդեան:

Իբրեւ լրումն օրինաց և մարգարէից, Որդին Աստուծոյ բարձունքներից իջաւ երկիր և ծնաւ որպէս մարդ Սուրբ Կոյս Մարիամից, բոլոր մարդկանց, բոլոր ազգերի համար բաց անելու ճանապարհը ճշմարիտ կեանքի, ճանապարհը Հոգիների փրկութեան, ճանապարհը սիրոյ և խաղաղութեան:

Ի՞նչ անխմանայի ու սքանչելի խորհուրդ: Ի՞նչ վեհ ու լուսապայծառ տեսիլք: Թէև և, ահա երկու Հազար տարիներ եկել ու անցել են այդ անկրկնելի օրերից, սակայն մեծ յոյսը Հոգիների փրկութեան և հոյակապ տեսիլքի մի խաղաղ ու երջանիկ աշխարհի, այսօր էլ բոլոր մարդկային սրտերին խօսում են այնպէս քաղցր, այնպէս թարմ ու այնպէս այծմէական, որ կարծէք նոր, մեր օրերին է բացուել երկինքը, հենց ձեզ համար, մեր յոգնած ու ծարաւի հոգիներին բերելու պատգամներն այդ փրկարար, տեսիլքներն այդ երազ: Ահա թէ ինչու յոյժ երջանիկ ենք ձեզ տալու աւետիսը աւետիսների, բարի յուրը Քրիստոսի Ծննդեան և Աստուածայայտնութեան:

Եւ ինչքան խորհրդանշական է և իմաստալից, որ Քրիստոսի Ծնունդն ու Աստուածայայտնութիւնը աւետում է աշխարհին համայն, Նոր Տարուայ սեմին, ժամանակի մի նոր լուսարացին երբ իրար են Հանդիպում անցեալի ու դաւլիքը: Անցեալը իր հետ բերած բոլոր իրադրծումներով, նուաճումներով ու դարգացումներով, բայց աւաղ նաև՝ իր դառնութիւններով, յուսախարութիւններով ու մեղանշումներով:

Կանգնած այսօր Նոր Տարուայ սեմին, Մենք ողջունում ենք և օրհնում անցեալի լաւն ու բարին, բայց և տիրում ու ցաւում նոյն անցեալի՝ աշխարհին բերած չարիքների և ողբերգութիւնների համար:

Կանգնած այսօր Նոր Տարուայ սեմին, մեր բոլորի տկար, բայց յուսացեալ Հոգիները վերստին զօրացած ու ներշնչուած սուրբ Ծննդեան շնորհներով ու երկնառաք պատգամներով, վերանորոգում են իրենց ուխտը երկնքի հետ, այն պայծառ Հաւատքով թէ ճշմարիտ աղբիւրը բարեաց, ճշմարիտ ճանապարհը սիրոյ և խաղաղութեան, ճշմարիտ զրաւականը մարդկանց ու ազգութիւնների երջանիկ համակեցութեան, սկիզբ է առնում այն գերագոյն գիտակցութիւնից՝ թէ բոլոր մարդիկ անխտիր եղբայրներ են Հաղապատ, իբրեւ զաւակները միևնոյն Արարիչ Հօր Աստուծոյ:

Կանգնած այսօր Նոր Տարուայ սեմին, աղօթենք և ամէն մէկս մեր միջոցներով, մեր գիբերից դործենք անյոգնաբեկ վճռական եռանդով, որ դաւլիքը չպէտք է վարակուի անցեալի մեղքերով, անցեալի խաբսափումներով, որ արժատախիլ պէտք է արուեն բոլոր տեսակի արժատները չարիքին, որոնք թուեալորում են Հոգիները մարդկանց, թունաւորում յարաբերութիւնը միջազգային: Այդպիսի չարիքներ են մեր օրերին, մանաւանդ ազգամիջեան տարիւթիւնները, ընկերային անարդարութիւնները, ազգայնական եամոռութիւններն ու ցեղապաշտական խտրականութիւնները, անսամ սպառազինութիւններն

ու ոմոնց՝ աքիւն թափելու հիւանդագին հոգեվիճակը, որ երբեմն անհասարակ չի չափերով դարգանում է աշխարհի տարբեր շրջաններում, անմեղ մարդկանց կեանքը խլող ահաբեկչական անմարդկային արարքներով: Կարելի չէ այլևս հաշուել նման յարիքների, նման ողբերգութիւնների հետ: Տէր Աստուած ամենակարող, օգնութեան հասիր մեր աշխարհին, աւելի լոյս տուր մարդկանց մտքերին և աւելի խաղաղութիւն նրանց հոգիներին, բոլորին անխտիր: Եւ թող աշխարհի բոլոր մարդասէր ու յառաջիմատեան մարդիկ ու սուղամորդներ, մէկտեղեն իրենց զաղափառական-բարոյական բոլոր զէնքերը, բոլոր հնարաւորութիւնները, և անխորտակելի պատենէլ կանգնեցնեն ի պաշտպանութիւն արդարութեան, ապատութեան և խաղաղութեան սկզբունքների, սկիզբունքների, գործնական քրիստոնեաներիս համար հանդիսանում են կրօնական հասարակ և աւտարանական սիրոյ պատգամից ճառապաթոյ՝ ապրելու և դործելու հրամարականներ:

Կանգնած այսօր Նոր Տարուայ սեմին, Մեր գոհութիւնն ենք վերադառնում երկինք, որ մեր օրերի խռովայոյց աշխարհում, մեր մայր երկիրը հաստատու աներեր կամքով գտնուած է ժողովուրդների խաղաղ գոյակցութեան պաշտպարի պաշտպանութեան դիրքերի վրայ, բազմազգ լազուկութիւնների եղբայրակալն մի մեծ բնառնիքում, աշխարհի բոլոր խաղաղասէր ժողովուրդներին լայն դանդաղածների կողքին:

Հայ ժողովրդի անցեալ դարերի պատմութեան ողբերգական փորձը, առաւել հրաժայական է դարձնում մեզ համար, ազգութիւնների բարեկամութեան և համերաշխութեան սկզբունքները: Ինչպէ՞ս կարող ենք մոռացութեան տալ անլուր ողբերգութիւնները, որոնք բարեպաշտ, աշխատասէր Հայ ժողովրդի կեանքի բաժինը եղան դարեր շարունակ և մանաւանդ 1915-ի և 1916-ի ու տարիներին, իրրո հետեւինք կայսերապաշտական ետամուլ լուսների և անխիղճ ռոտակալների քաղաքականութեան: Մեր անցեալի ահարկու փորձութիւններից յետոյ, ինչքա՞ն միութարական է մայր երկրի բոլոր Հայերիս և արաւասահմանի Մեր դաւանների համար, որ թէև աշխարհում կան այսօր էլ հրդեհուած շրջաններ, կան տառապող ազգեր, սակայն մեր հայրենաբնակ ժողովուրդը իր վերածնած Հայրենիքում ապրում է ու աշխատում խաղաղ ու անվտանգ պայմաններ մէջ, աղատօրէն զարգացնելով ու ամրացնելով իր քաղաքական, տնտեսական և ազգային մշակութային կեանքի հիմքերը, տիրապէս վտանգ ու լաւատես դէպի իր վաղուայ օրը, դէպի իր՝ է՛լ աւելի լուսաւոր ապագան:

Մենք և մեր եկեղեցու բոլոր նուիրեալ ապաստանողներ, Մեր անպուհ պարտք ենք նկատում միշտ կողքին մնալ մեր ժողովրդին, միշտ նեցուկ մեր երկրի մնայուն ու տեւական շահերին, և միշտ ազօրեղ ու անձնաւոր յոյս դրժող ի խղիւր խոսկալութեան ու ապստամբների համերաշխութեան պատի վերջահան յաղթանակին, որը հանդիսանալու է նաև յաղթանակը մարդացեալ Աստուծոյ սուրբ Աւետարանին, յաղթանակը մեր քրիստոնէական հասարակին:

Միւրեցեալ հոգևոր զաւակներ Մեր,

Կանգնած այսօր Նոր Տարուայ սեմին, շնորհաւորում ենք ձեզ բոլորիդ և մաղթում որ լոյս շնորհներովք Քրիստոսի սուրբ Մնայեան, յետոյ լցուի ձեր կեանքն ու հոգին ամբողջ, և դուք դառնաք լուսայ օրդներ, միշտ պատրաստ նուիրուելու շինարար աշխատանքի, քարի գործի, եկեղեցաւէն ու հայրենաբնակէր ազգայնութեան: Դուք բոլորդ որ ի Հայաստան և ի քաղաքաշխարհի, ողջ մնացէք ու քաջաւոր, միշտ պատրաստ Մուրը Հոգւով, միշտ ամուր կանդիւած մեր նախնայ հաւատքի վէժին վրայ և յաւիտ օրհնեալ ի Տեառնէ. ամէն:

Շնորհաւոր Նոր Տարի և Սուրբ Մնումը:

ԿՐՈՆԱԿԱՆ

Ս. ԱՅՐԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

Եթէ դուրսէն եկած օտարական մը ուշադրութեամբ նայի մեր արարողութիւններուն, պիտի նկատէ թէ եկեղեցին իր ծիսական արտայայտութիւններուն մէջ, ամբողջ տարին, կը փառաբանէ անձ մը, որ իր կեանքով ու գործով կը մնայ գերադոյն օրինակը և փրկիչը մարդկութեան:

Աստուծոյ ժամանակին մէջ յայտնութիւնը, անոր մարդեղութեան, այսինքն ծննդեան խորհուրդը, եղակի դէպք մըն է: Ան ծնաւ Բեթղէհէմի Ս. Այրին մէջ, ենթարկուեցաւ մեղի նման ժամանակի պարտադրանքներուն, ապրեցաւ մեր կեանքը, ազատել կարենալու համար մարդը իր մեղքի կապանքներէն և տանելու զայն իր գոյութեան սկզբնածագին: Որովհետեւ մարդկային կեանքը չօկսիր այս աշխարհէն, ան իր սկիզբը կ'առնէ երկնքէն, ուր, ի վերջոյ, ճակատագրուած է վերադառնալու: Որքան խոր է տեղը մարդուն Աստուծոյ նկատմամբ, նոյնքան իրաւ է Աստուծոյ զգացումը իր արարածին հանդէպ: Այս զոյգ լինելութիւնները կը կազմեն կեդրոնական խորհուրդը քրիստոնէութեան:

Աստուծոյ մարմնանալը կամ մարդեղութիւնը յայտնութիւնն է յաւիտենական կեանքին և մարդկային ճակատագրին, կեանքով մը և օրինակով մը յայտնագործուած պատմութեան մէջ: Բանը մարմին կ'ըլլայ, Աստուած կը մարդանայ մարդը աստուածացնելու համար:

Երբ կը նայինք Յիսուսին, ան մեզի կը ներկայանայ երկու երեսներով՝ մարդկային և աստուածային: Ան աշխարհի մէջ է, և չէ, ժամանակաւոր է և յաւիտենական, մարդ է և Աստուած: Յիսուսի ծնունդն ու մահը, այդ յաւիտենական և մեծ իրականութեան սկզբի և վախճանի երկու ծայրերն են, երկու բեւեռները, որոնց վրայ իրագործեց Ան ինքզինքը, մեզի տալով կեանքի գերագոյն օրինակը:

Յիսուսի ծնունդով, Աստուած իրագործեց ինքզինքը մարդկային պատմութեան մէջ, ըլլալու մեզմէ մէկը, մեր կեանքի ուղղութեան միջամտելու համար: Կեանքը տխուր էր և անիմաստ, անբան ըլլալու աստիճան, և հետևաբար անհրաժեշտ էր որ Աստուծոյ Բանը մեր մէջ գար, մարդկութիւնը իր անբանութենէն հանելու համար: Անշուշտ Աստուած ինքզինք յայտնած՝ ու կը յայտնէ ամէն օր բնութեան և մարդկային արտայայտութիւններուն մէջ, ասկայն մարդկային անձին ներքե միայն մեզի համար կարելի պիտի ըլլար շօշափել զինքը, անոր համար «Բանն մարմին եղև և բնակեաց ի մեզ»:

Աստուածա-յայտնութիւնը մեծ խրամատ մը կը բանայ մարդկային պատմութեան մէջ, բաժնելով զայն երկու մասերու, նախքան Քրիստոս և յետ Քրիստոսի, ստեղծելով հոգիի և նիւթի պայքարը, մարդը իր նպատակին առաջնորդելու համար:

Յիսուս մարդկային կեանքի այդ ողբերգութիւնը ապրեցաւ հերոսական գեղեցկութեամբ: Երբ կը կարգանք երեք համատես Աւետարանները, որոնցմէ իւրաքանչիւրը իր կերպով մեզի կը բերէ անոր վաւերական գործերը,

կը դղանք թէ հոն ապրող և մեռնող Մարդ-Աստուածը կը գերադանցէ ինքզինքը ըլլալու համար ինքզինքը: Մարդկայինը իր մէջ հասաւ աստուածային բարձրութեան: Մտերէն մինչև խաչ, Ան իրական մարդ մը եղաւ, և ապրեցաւ մեր մարդկային բոլոր մտածումներն ու զգացումները:

Մարդեղութիւնը այսպէս Աստուծոյ սիրոյն բխումն է, մեծ և սքանչելի խորհուրդ՝ մեր մարդկային հասողութենէն: Ան կ'ըմբռնուի միայն հաւատքի զօրութեամբ և հոյսի վերացումով: Քրիստոնէութիւնը բարձրագոյն կրօնքն է որ ի յայտ կը բերէ Աստուծոյ և մարդուն միութիւնը: Հետևաբար Մարդեղութիւնը Աստուծոյ կողմէ ծրագրուած միջոց մըն է մարդուն վերանորոգման և կատարելագործման համար: Ան նոյնպէս բարոյական կոչ մըն է մարդուն իւրացնելու իր ճակատագիրը: Քրիստոսի կեանքը Աստուծոյ նկարագրին կատարեալ յայտնուի թիւնը եղաւ: Մարդեղութեամբ մարդուն տրուեցաւ ոչ միայն իր վախճանին գիտակցութիւնը, այլ նաև Աստուծոյ նկարագրին կատարեալ ծանօթութիւնը. երկու անհրաժեշտ պայմաններ մարդուն հոգեկան յառաջդիմութեան և կատարելագործման: Սակայն անոնք անգործ կը մնան եթէ չիրագործեն հոգիին մեծ պահանջները, այսինքն մարդուն իր արարիչէն կախում ունենալու գիտակցութիւնը, մշակուած խղճմտանքի մը թելադրանքով, ապաստելու մեղքէն և քաջուելու անմահութեան յոյսին:

Յիսուսով պայմանաւորուած պատմական շրջանը իր վրայ կը կրէ Անոր ուժին կնիքը: Ձկայ մսեմ և քաղաքակրթիչ շարժում մը որ իր վրայ չունենայ առաւել կամ նուազ չափերով քրիստոնէութեան շնորհը: Յիսուս պատմութեան կեդրոնակէտն է, իր ծնունդէն առաջ պատմութեան բոլոր շարժումները իրեն կը նային և իր ծնունդէն վերջ՝ մարդեղութեան կեանքը գոյն, գիծ և ուղղութիւն կ'առնեն իրմով:

Քրիստոնէութեան մեծագոյն նպաստը որ տակաւին չէ ըմբռնուած լիովին քրիստոնեայ աշխարհէն, կը կայանայ մարդը բնութեան ստորին տարրերէն ազատագրելուն մէջ, և անկախ հոգևոր էակ մը ընելու գայն, բարձրացնելով մինչև երկինք: Գերի էր ան իր ստորին եսին, որմէ անկարող էր ապաստելու ինքզինքը, իբրև արդիւնք իր սխալին: Աստուածային մարդուն աշխարհ գալով միայն իրագործուեցաւ փրկագործութեան խորհուրդը՝ իր արեան հեղումով, որդեգրելով մարդը և արժանացնելով գայն Աստուծոյ որդեգրութեան: Հին կրօնքներն ալ կը ձգտէին փրկագործութեան և հասնելու անմահութեան, բայց անոնք չ'աջողեցան իրականացնելու մարդուն վերջնական ազատութիւնը: Որքան ատեն որ մարդը հաղորդակից էր բնութեան և իր կեանքին հիմը կը կազմէին միթոսները, չէր կրնար բնութենէն վեր բարձրանալ:

Ծննդեան խորհուրդին մէջ, այսինքն Աստուծոյ հայրութեան և մարդուն որդիութեան այս նուիրագործուած արարքին խորը կը մնայ տակաւին ուրիշ մեծ զգացում մը, թէ մարդը առանձինն, առանց երկնքի օժանդակութեան, առանց Աստուծոյ, իր երկնաւոր Հօր սիրոյն և դուրսի պիտի չկրնար նուաճել տիեզերական այս արաժան: Մարդ առանձինն, նման է անդիկ նաւի մը, խաղալիք փշող հովերու և ալիքներու շարժումին: Առանց Աստուծոյ նախախնամող զօրութեան և լոյսին, մենք գաղաններ ենք միայն: Աստուածայինով միայն կ'իսկի մեր գիտակցութիւնը, մեր վերելքը և մեր փրկութիւնը: Մարդը շատ կանուխէն փորձած է գտնել իր կորսնցուցած դրախտը, որուն յուշը թէն աղօտ, մնացած է միշտ իր էութեան խորը, իբրև գերագոյն դրոշմ և նշան իր ազնուական ծագման: Եգիպտոսի բուրգերը, Հին Ժողովուրդներու միթարաւութիւնները և երազները, իրենց ճամբով նոյն կորուստն է որ կ'որոնեն: Արուեստն ու փիլիսոփայութիւնը, ջահեր են մարդուն կողմէ վեր բռնը:

ած, որոնումի այդ ճամբուն վրայ: Յիսուսի ծնունդը մեր մէջ մեղքը և անասունը թաղող և հրեշտակը թևաւորող խորհուրդն է:

Ծնիլ յաւիտենականութեան համար, որ թէև մշուշ, բայց ուղիղ մտածման յոյսին մէջ միակ կարելի պայծառութիւնը կը դառնայ մեր շրջապատի անկարելիութիւնները լուսաւորող: Մենք չենք ծնիր և հետև ենք սրբազան աշիր խորհուրդէն, Լեր կեանքը կը սահմանափակենք մարդու մը տևողութեամբ միայն: Աստուած իր յաւերժութիւնը բաժին կը հանէ մեզի, որոշելով մեր տեղը ապագայ կեանքին մէջ: Յետոյ ժամանակին թեր կը բացուի մեր վրայ, փորձառութիւնները կը հասունցեն զմեզ մէջ կողմէն մահուան և միւս կողմէն կեանքին, աշխնքն յաւերժութեան համար, սակայն մենք այն ատեն միայն յաղթական ենք, երբ կրցած ենք գործակիցը դառնալ Աստուծոյ:

Կեանքը ապրիլ մը չէ միայն, մարդը մեծ ապագայի մը կանչուած է և որուն պէտք է պատրաստուի: Այս կեանքը պղտիկ ներկայ մըն է լոկ, ուր պէտք է հանդերձաւոր շինուի: Օրօրոցն ու գերեզմանը սկիզբ մը և վախճան մը չեն, այլ վախճաններ կեանքի յաւերժէն: Այսարհն իսկ իր գոյութեամբ անջատ և առանձին բան մը չէ, այլ յաւիտենականութեան և մեծ ապագայի արտաքին և տեսանելի կողմը, հագլու նշմարելի մասնիկը մեծ ամբողջին, շարժուն և փրկարուն աշխարհականի ուղիւնին:

Քրիստոնէական յայտնութիւնը եղաւ կատարեալ, միակ և վերջնական: Անկա մարդոց հաղորդուեցաւ ուղղակի, աշխնքն Որդիին միջոցաւ, որուն ստորագելիները ունէ բաղդատութենէ գերիվերոյ աստիճանի մը վրայ կը դնեն դիրքը: Նախ որովհետեւ ինքը արարչութեան նպատակն ու գործարանը և դաւ: Գործարանը՝ որովհետեւ ինքն է Բանը որուն միջոցաւ Աստուած ստեղծեց տիեզերքը: Նպատակ՝ որովհետեւ տիեզերքի ստեղծումէն ալ առաջ Ան նախաւ կարգուած էր իրրեւ առանց և տէր ամենայնի: Ներկորդ, որովհետեւ աստուածային բնութիւնը մը ունի Ան, քանի որ իր մէջ կը յայտնուի և կ'իրականանայ Աստուած, ինչպէս արեւ իր ճառագայթումով և կիւրք իր դրոշմին մէջ, ուր ճշգրտօրէն կը տեսնուին անոր գիծերուն յետին և ամենանորը մանրամասնութիւնները:

Յիսուս գործակիցն է միւսին առան աշխարհի պահպանման և կառավարութեան. աշխնքն Աստուծոյ կամքին գործադրող զօրութիւնը, որ կը կատարէ իր այդ պաշտօնը, նիւթապէս՝ ստեղծագործութեան օրէնքին տեսական արդիւնաւորումով, և բարոյապէս՝ մեղքին ջնջումին համար մարդեղնութեան խորհուրդին սրբազան ներգործութեամբը, անոր համար է որ երկրի վրայ իր փրկական պաշտօնը աւարտելէ վերջ, երկինք վերացաւ դարձեալ, վերստին տիրանալու համար իր էութեան համապատասխան մեծաւայելիւշ գիւրքին, որ անհունապէս գերազանց է քան հրեշտակներունը, որոնք պատգամաւորներ են լոկ:

Այս իրողութեամբ պէտք է պայծառանայ քրիստոնէին դիտակցութիւնը՝ Աստուծոյ խորհուրդին նկատմամբ: Ինչ որ միտքը կամ արամատիւական հետամտութիւնները չեն կրնար գտնել, ինչ որ բնութեան կարգին խոկումը հաղիւ կրնայ աղօտ կերպով նկատել տալ, ինչ որ քրիստոնէութենէն դուրս միւս կրօնները նուազ չափով մը միայն կ'ընդլայնեն — վասնզի, ինչպէս կ'ընէ Օգոստինոս, Աստուած ամէն կրօնքի մէջ շող մը կամ շիթ մը դրած է իր յայտնութեան յոյսէն, որպէսզի յաւերժական խաւարին մէջ ի սպառ չկորսուին մարդիկ — քրիստոնէական հաւատքը հոգիին կուտայ անրդմիջական հաւատաւորութիւն մը առհասարակեան:

ԶՈՐԱՓՈՐԵՑԻՆ

Ժողովուրդն Հայոց օրերում այն սև ;
Շարոց էր փանդում .
Պարսիկ , Բիւզանդիոն , դարերով դարեր ,
Կոսկրտեր էին մեր հոգն ու հոգին ,
Բանակներով ժանտ , փիղերով հագար :
Այժմ անապատի որդիներն խորշակ ,
Անունն Ալլահին վերածած սուրի
Արիւնածարաւ ,
Կը խոյանային աշխարհէ աշխարհ ,
Տիրապետելու տենչերով անյագ :

Անցեր էր վաղուց յաշերով սուկի ,
Օրերն խստամբեր Ուղտապանին սուրբ ,
Որ հոգիներէն երկիմէ մը ներքին
Փորձեց յօրինել :
Սերունդն առաջին այս նոր կրօնին ,
Ազնիւ էր ու հեզ ,
Ուղտի ստեւէ վերարկուին տակ ,
Մէջքերին գօտի կաշուէ անպանոյն :
Նորերը սակայն , սնապարծ ու ժանտ ,
Փառքի տենչերով և արիւններու
Խանձերով անյագ ,
Ազաւակութեան պիղծ հորձեղէ մաշած ,
Կը զարդարուէին մետաքսներով քանկ ,
Իսկ սուրերն իրենց վերածեր էին
Գայիսաններու աշխարհահալած :

Աշխարհն մեր սակայն ,
Հոգէն , միւթէն վեր ,
Ունէր իր հոգին աստեղատերէ .
Զարիքը մարդոց դարերով դարեր ,
Զէր կրցած փշրել երազն անառիկ
Յաւերժութեան դէմ պարգուած գերթ դրօշ :

Բիւսում էր նորէն
Երկվարներու գրոհն ռանձակոծ ,
Անապատներու որդիներուն ննգ .
Եւ ասպատակներ ձեռքերին տեգեր ,
Սուր , կիսակտուց ,
Կ'արշաւէին յար մեր հողերէն սուրբ :

Գիւղեր , քաղաքներ ամբողջ անբակ ,

Երգիւններէն վեր չէր ամպանար ծախ
Եւ դաշտերուն մէջ ալ չէր շողշողար
Մանգաղ , գերանդին ,
Յոյսերով վաղուան :

Վանքեր անաղօթք , քերդեր անպաշտպան ,
Ոտքերու կոխան ,
Մասիս , Արագած , Սիւհան ու Գրգուտ ,
Ուրուակներու մըման ցրցուած վեր ,
Կը խուզարկէին արիւնէն կարմրած
Մութ հորիզոններ :
Անդին Արտաշատ , Դաւիթ ու Արծկէն
Անպարիսպ ու մերկ :
Իսկ անոնց մէջտեղ արցունք էր սառած
Լիճը Գեղամայ և Վանայ ծովակ :
Խարխուրէր էին նոյնիսկ քաղերն Հայ ,
Ժամանակներու ծանրութեան ներքին :

Եւ օր մը երբ որ արևու աչքին .
Արիւն էր պղզտոր ,
Եւ ամպերն հեռուն
Կը կաթկորթէին համակ ժանգ ու թոյն ,
Դաշտն Արարատան կ'ողողուէր նորէն
Զօրքերով Արար :

Մասիսի լանջին ,
Կորիւններովն իր կեցած գօտեպիղն ,
Բազրատու մին քաջ , նոր Պատրիկն Հայոց ,
Լարումով անհուն
Կը մայրէր դաշտէն եկող քանակին ,
Որ գետ մը ինչպէս փակած իր թումբեր ,
Կը յառաջանար
Խօյ պտոյտներովն իր մահասաքսուտ :

«Զինուորներն իմ քաջ» կ'որոտար յանկարծ
Զօրավարն Հայոց ,
Վերածած կռիւնն իր ցատաւի սուրբ ,
«Թշնամին ահա եկեր է նորէն
Խըլելու վերջին պատառը հացին
Մեր քերաններէն ,
Եւ կռիւկրտելու մեր խիղճն ու պատիւ»
Ոտքերովն իր պիղծ :

Արհաման լեռներուն, ճիշդ մեզի նրման
 ձեղճուած իր սրտով,
 Գլխովսին հսկայ արծաթ սաղաւարտ
 կեցած է մեր ժով,
 Ըլլալու վկան մեր վերէծին սուրբ»:
 Ձայնն իր կը գոռար,
 Կայծալը ինչպէս ամպերու սրտին:

Փոքորկած ծով էր մարտադաշտն ամբողջ,
 Կարմիր կծիկի թել էր այրուձիմ
 Հայոց աշխարհին:
 Կը թնդար կարծես սիրտը լեռներուն,
 Կը զարնուէին ամպեր ամպերու
 Բախումներով խաւ:
 Իսկ արծիւները սև շանթերու պէս
 Կը սրլանային երկինքէն երկիր,
 Հոտն առած ինկող քարս արիւններուն:

Նման լեռէն վար գլորուող ջրուէծ,
 Զօրախումբն Հայոց երկու մասերու
 Կը բաժնէր բանակն ռաշխին անարգ,
 Հարուածելով գայն կողերէն իր գոյգ:

Գրահին դիմաց այս յանկարծախառ,
 Զինուորներն Արար
 Կը նահանգէին զէպի գետն Արախ:
 Յուրտ էր ու ձմեռ
 Եւ գետն էր սառեր սրտի պէս անգութ:
 Եկողներն անգէտ ու խռնապաշար,
 Երբ կը փորձէին անցնելու ցուրէն
 Ապակեմբումն,
 Գետը կը բանար խորքերն իր սառոյց
 Իր ծոցն առնելու մարդն ու երկվար,
 Մնացորդները կըռուէն մագապուրծ:

Վարդանակերտի պատերազմն էր այս,
 Պատուհասն արդար մեր ռաշխներուն,
 Դիակներն որոնց պառկած ժովէ ժով,
 Կ'երազէին դեռ աշլըններով բաց,
 Նախնիր, կողապուտ, քաղաքներ, գանձեր,
 Կին, ռսկի, մետաքս:

Յաղթանակէն վերջ,
 Վերջալոյսին մէջ Մասիսն գգեցած
 Զրահն իր արծաթ՝
 Հորիզոնին զէմ լուս կը բարձրանար,
 Աչքերուն՝ ծրպիտ:

Բ

Հովերու քեռով կը հասնէր գոյծն այս
 Նուստտ պարտութեան,
 Դամասկոսի մեծ Ամիրապետին,
 Իսլամի վահան և աչքն Ալլահին,
 Որու մականին ներքէն կը դռար
 Արեւելքն ամբողջ:
 Ոսկիով բանուած պատմութեանն տակ
 Նրստած էր մրտաշլ,
 Պետը Ումայեան նոր Հարստութեան,
 Ձեռքը սուսերին իր մարգարտայեռ:

Երկնքին տակ գով Դամասկոսն աղուոր
 Դրասանէ մ'ինչպէս վարդի, յասմիկի,
 Հաւա կը յօրանար:
 Միմարներն գրմբէթներէն ուր,
 Կը բարձրանային օրհնէն ու մաղթանք
 Աստուծոյ ողորմած:

— Ի՞նչ յանդգնութիւն»,
 Կը յարէր պետը նոր կայսրութեան,
 Բարձրունք թիկնած,
 «Որ մեզ հարկատու Հայր անհաւատ,
 Դառնայ սանձալոյծ, յանդուգն ու բարոստ
 Եւ գարնէ, ցրուէ բանակն մեր ամբողջ:
 Հիշող է թէ անոնք, զինուորներս արի,
 Գերադասեցին մահը պատուաբեր
 Կեանքէն աւելի,
 Սակայն Արմէնիան քաջութիւնն անոնց
 Թոյնով շաղախեց,
 Անարգ պարտութեան տանջող արատով:
 Այս նախատիմքը պէտք է մաքրուի
 Միայն արիւնով»:

Գ

Ամիսներ յետոյ, յայտնի գորավար
 Ահմէտ Բին Ոկբայ, բանակով ստուար,
 Դէպի Հայաստան կը զրկուէր փութով,
 Թրառելու ողջ երկիրը Հայոց
 Երեքերէն մինչև մանուկներ ծրծկեր,
 Եւ վերածելու լեռները շիրիմ,
 Զորք գերեզման,
 Մոխիրներուն տակ թաղելու նորէն
 Տաճար, բերդ, դպեակ,
 Եւ մեռելները անգամ մը ևս
 Տանելու մահուան:

Այս էր հրահանգն Ամիրապետին,
վընիս մը ինչպէս երկինքէն փոթած :

Զօրքն Արաքացոց,
Միշտ տեղափոխուող անտառի նման,
Հայոց լեռներէն կը մագլցէր վեր :
Իշխաններ Հայոց իրարու եկան
Շրփոք ու շուար,
Դիմեցին Սահակ Հայրապետին սուրբ,
Որ միջնորդ ըլլար,
Ամիրապետին և իրենց միջև :

Ձորափառեցին՝ տխուր մինչ 'ի մահ,
Կը լրսէր աղբոսն իր իշխաններուն
Դէմքն գերեզմանի փաշտով տըժգոյն :
Վեղարին մերթն կը մնաք անշարժ,
Կարծես թէ ոչինչ կը լսէր կ'զգար :
Թռչունի մման այն առասպելեան՝
Որ մագլցներով կը պատռէ սիրտն իր
Քրիւնովն անոր սնուցանելու
Ձագերն սովամահ,
Հայրապետն Հայոց պատրաստ էր տալու
Արիւնն իր ամբողջ,
Իբրև փրկագին իր ժողովուրդին :
Յետոյ արթնցած երազէ մ'ինչպէս,
Պետք կ'աց անվարան և յայտնառաչ .
«Ո՛ր կը տանիս Տէր ցեղն իմ հե ի հե ,
Սաղարթը ինչպէս հովի շունչին դէմ :
Այս քանի՞ դար է
Որ բուրգակալ սիրոյդ համար մենք
Ահա կը քայլենք ,
Բայց կը մընառ դուռն աղամանդ պահուած
Տառապանքներու կարմիր գիւրջին խոր :
Աստուած հայրերուս ,
Իեռ պիտի թաղուս որդիներդ այսպէս
Ատելութեան խոր կրակներուն քով » :
Ինչգիմքը յանձնած խոհերու դաժան,
Հայրապետն Հայոց կը մընար շուար ,
Նման թռչունին որ կը քարանայ
Նայուածքէն օձին :

Քանի մ'օրեր վերջ , իշխաններով Հայ ,
Ձորափառեցին
Դիմաւորելու կ'երթար հապշտապ
Զօրքն Արաքացոց,
Որ Հայոց երկրին ալ կը մօտեցար :
Հիւանդ ու տըկար,
Ժամանակներէն ու չարիքներէն

Ամենակործան ,
Հագիւ թէ հասած քաղաքը հառան ,
Անկողին կ'իյնար .
Իր մէջ կը դադար թնայն անձանք
Որ մեզ կը կանչէ յաւերժ հանգստեան :

Աչւները դեռ լոյսին չըփակած
Գիր աղաչանքի գրեց Ոկթային ,
Մատներով դողողջ և օրհասական :
Հեղին մագլս կողմէն քեզի կուգայի ,
Աղբոսելու որ խնայես դըժբախտ
Իմ ժողովուրդին ,
Սակայն կեանքի տէրն ու դատաւոր
Կը կանչէ ահա իր եւէ ծառային ,
Օրհնելայ թող ըլլայ կամքը Անելին :
Մահուան մուր քնին կեցած իմ ահա ,
Այս աշխարհին հետ հաշիւս մաքրած ,
Խորիւ թէ կեանքէն կը տանին միայն
Քանի մը կանգուն սպիտակ կրտս :
Զօրավար ազնիւ ,
Գթա , խնայէ իմ ժողովուրդին ,
Թող չըլուացուի արիւն արիւնով ,
Աստուած ինք ըլլայ մեր մէջ դատաւոր :
Եթէ կատարես խնդրանքս այս վերջին ,
Օրերդ ըլլան թող յաւերժ օրհնուած
Ինչպէս որաններ ցորենի խարտեալ :
Իցնէ թող վրադ առտուան շագի պէս
Օրհնէ՛քն Աստուծոյ ,
Եւ Սուրաթի այն կամուրջէն մազէ ,
Ուրիւք աղաքներ կ'անցնին ամարգել ,
Անցնի թող հոգիդ օրն դատաստանին
Եւ մտնէ դրախտ ,
Ուր յաւերժապարհ հուրիմներ հազար ,
Իրենց մայրաճէփ արեւներով ու ,
Կ'օրօրեն հոգիներն արդարներու լոկ :
Քեզի կը գլխմ մոր ըլլաս մերադ ,
Եւ կրտսն չափես մեր աշխարհէն վեր
Զափերով արդար :
Մարդոց դիերէն և արիւններէն
Հիւստած դափնիներ ,
Փուշէ պրսակ եմ մակատներուն մեր :
Բայց դուռն իշխեցող ,
Թէ չուգես լսել աղբոսն իմ վերջին
Որ քեզի կ'ուղղես դարպասէն մահուան ,
Ժրթի թող կէտէն հասակ գեղուղէ ,
Թափին ռկորներդ իբրև չոր խրոյ
Եւ սեցած խրմոր դառնայ բու հոգին ,
Որդերն ուտեն մարմինդ ամբողջ
Դեռ չիքած հոգին :

հոյս տան ստուերէդ մարդ, կին ու պարման,
 Ինչպէս կը փախչին ախտէն ժամտախտի.
 Մարմինըդ դառնայ չորցած ապառաժ
 Եւ քաղց դիակ,
 Իսկ դարեր անէծք և նով կարդան
 Յիշատակիդ չարս:
 Ապա պատախիբք իր շուրջիններուն,
 Որ ի դէպ մահուան չթաղեն իր դին,
 Անկեմդան ձեռքին մէջ դնեն գիրն այս,
 Իբրև փրկագին իր ժողովուրդին:

Ահւէտ երբ լրացն մահն Հայրապետին,
 Հրամայեց որ չթաղեն մեռնին
 Մինչև ինքը գայ:

Դագազն էր դրուած վրանի մուտքին,
 Զուրթն էին շարուեր իշխաններն Հայոց
 Ճակատներով կայս:
 Բազուկներէն մին մահիճէն կախուած,
 Միւսն սրտին մօտ կը մնար դեռ քաց.
 Լոկ մոմ մը նուազ դագաղին քովիկ
 Կը լուսաւորէր
 Դէմքն իր ակօսուած վիշտերէ հազար:
 Ոչ թաղման գանգակ, ոչ երգ, շարական,
 Օտար երկնքի պատմաբաններք.
 Պառկէր էր անբախտ Հայրապետն Հայոց:
 Հեռուն կը կենար
 Իսմայէլացոց քսմակն անհամար:

Ոկրան կանգ առաւ դագաղին առջև,
 Տագնապ մ'անառնուն կ'աղաղէր սիրտն իր
 Մահուան խորհուրդով:
 Նայեցաւ ննջող ծերունու դէմքին՝
 Ուր դեռ կը մնար ստուերը ցաւին,
 Պըզտը ու մըռայլ:
 Յուզուած աղջուննք մեռելը պատկած,
 Կարծես աղջ ըլլար:
 Յետոյ մշմարեց թղթիլը սեղմուած
 Ձեռքին մէջ իր աջ,
 Անկողնապտիկ գանձի մը նրման:
 Սակայն ո՛վ հրաշք, գորավարին այն
 Կը թուէր թէ ձեռքն այդ կը բարձրանար
 Անթաթեթէ,
 Մինչև երկնքի դուռները կապուտ.
 Յետոյ կը նեղուէր սուրով հրեղէն

Արգանդն երկնքին,
 Եւ թաւալցոր կ'իյնային աստղեր,
 Գիծերով կարմիր,
 Բացավառելով տիեզերքն ամբողջ.
 Բայց ոչ գիշեր էր և ոչ ալ ցորեկ:
 Կրակի ծավէն՝
 Քայներ աշխարհը և արքայներն,
 Գամերու նըման կը սրլափէին
 Ուղեղն Ահւէտին,
 Նեղ կտուր նայուածքն իր կապիչներու
 հառոչներուն գոյգ:

Երբ ծակեցմարտիս վարագոյրն ինկաւ
 Իր աչւըներէն,
 Նայեցաւ իր դէմ դրուած դագաղին,
 Որ կը ծրփծրփար փետուր մը ինչպէս
 Լայսերու ծովի վէտերուն վերև:
 Բայց դէմքն Ահւէտին,
 Դուրս էր մարդկային իր պարունակէն:

Դ

Քանի մ'օրեր վերջ,
 Կը վերադառնար Ահւէտ Բին Ոկրայ
 Իր եկած ճամբէն,
 Աչքերը սևեռ մեր այս աշխարհի
 Սահմանէն անդին, տեսիլքին այն սուրբ,
 Որ իրեն կուգար դագաղէն երկինք
 Բարձրացող ձեռքէն:
 Ամէն ինչ ունայն կը թուէր իր շուրջ,
 Խղօտներ խոտի.
 Որով ծիծեռնակ կը շինէ իր բոյն:
 Ձէյ կրցած կոխել իր առջև դրուած
 Դագաղին վըրայ,
 Սիրտն իր մըթաստուեր կը ջահուէր կարծես
 Երկնքի լոյսով:

Մահ կենսամորոգ և մահ սրբաբար.
 Որ երթամաժ հոգիներուն մէջ
 Կը բանաւ յաճախ վարդերիդ ներմակ,
 Ձեռքովն Աստուծոյ կարծես հոն ցանուած:
 Կ'ըսեն թէ երկրէն
 Երբեմն կ'առնէ երկինքն իր սկիզբ,
 Եւ մարդն հոգածին
 Հրեշտակներու կը հագնի թևեր:

ԵՂԻՎԱՐԴ



ՅՈՒԲԵԼԵԱՆՆԵՐ

ՕՇԱԿԱՆԸ ԻԲՐԵԻ ՔՆՆԱԴԱՏ

«Սիոն»ի նախորդ էջերուն մէջ, երկու յօդուածներով, փորձեր էինք տալ Օշականը իբրեւ մարդ և գրագէտ: Այս յօդուածով կ'ուզենք վերբերել զինքը իբրեւ մեծ դատողը մեր գրականութեան:

Արուեստով քննադատ մը չէ Օշականը, ճակատագիրը այդպէս էր կարգադրեր որ իր գործին մէկ կարևոր մասը իյնայ այս կալուածին մէջ: Հետևաբար իր մօտ քննադատութիւնը մեր գրականութեան վրայ հսկումի գործ մը չէ, պատճառ անշուշտ որ հակառակ իր խստագատութեան և հրամայական ժխտում-գովթանքի մէջէն ընտրելու և մատնանշելու լաւագոյնները: Իրեն համար քրննադատութիւնը գրականութեան մէկ մէկն է, զատորոշելու զեղեցիկը և սիրել տալու զայն:

Քննադատութիւնը իր բարձրագոյն առումին մէջ, ըստ Օշականի, ինքնուրոյն արուեստ մըն է, իսկ քննադատը արուեստագէտ, այսինքն կեանք ներշնչելու ատակ միտքը: Քննադատութիւնը տակաւին իրեն համար ստեղծագործութիւն մըն է ստեղծագործութեան մէջ: Որովհետև որքան ատեն որ քննադատը ենթակայօրէն կը կենայ իր զատումին առարկայ գործին առջև, չի կրնար կրաւորական պատգամաբեր մը ըլլալ միայն, այլ սուղակ մը որ կը ջանայ վերբերելու զաղտնիքը գործին՝ նոյնիսկ հեղինակէն անդին: Իրական քննադատութիւնը արտայայտութիւն մը ըլլալէ աւելի տպաւորութիւն մըն է, և նկատի ունի հեղինակին գործը իբրեւ մեկնակէտ նոր ստեղծագործութեան մը: Այս էր պատճառ անշուշտ որ հակառակ իր խստագատութեան և հրամայական ժխտումներուն, մարդիկ տեսան որ այս պարսաւագրի կոշտ կեղևին տակ կար քննադատ մը, որուն վարիչ զազափարները մնայուն էին և թէ ան մէկէ աւելի լարեր ունէր իր աղեղին վրայ:

Գրականութիւնը ստեղծագործութիւն մըն է, կեանքի հրաշքը: Բնութիւնը Աստուծոյ արուեստն է, իսկ արուեստը մարդուն բարձրագոյն բնութիւնը: Արուեստի գործ մը հապէս նմանութիւնն է բնութեան և կեանքին, այս նրմանութիւնը սակայն ընդօրինակութիւն մը չէ, այլ յօրինում: Արարիչը լեցունցած է աշխարհն ու մարդուն հոգին կեանքով, երազներով, յոյսերով, պատրանքներով, արցունքով, ծիծաղով, ստրկութեամբ և հերոսութեամբ: Գրողգէտին գործն է տալ այս բոլորը բխումի և բախումի իրենց երկունքներով: Գրականութիւնը պերճանք մը չէ, այլ հայելի մը անհատին կամ հաւաքականութեան ապրումները ցոյացնող, առանց չպարի և կեղծիքի: «Ի՞նչ մոռնաք», կ'ը-

սէր յաճախ Օչականը, «թէ ողորմելի բայց ողջ կատու մը հազար անգամ աւելի կ'արժէ քան սատկած առիւծ մը»:

Մինչև Օչական մեր մէջ քննադատութիւնը վերածուեր էր փոխադարձ գովեստի և պարտաւի: Երբեք Զօպանեան, Արփիարեան, Զօհրապ և Յարութիւնեան կ'ընէին իրենց դրադատումները տոանց խորունկ ակօսի և լայն հորիզոն: Կը ներկայացնէին գործերը աւելի շատ բացատրելով քան մատնանշելով, դատելով քան զգալով: Այս անուններէն կը զատուի Զօպանեանը՝ որուն քննադատական սուղումները մեր անցեալի ընդերքն ի վար, անշուշտ կը խօսին մեղի, սակայն իր դատումները չեն ազատագրուած տպաւորութեանց ենթակայութեան մը: Զիշդ է թէ նորերու նկատմամբ եղած է բարեացակամ, իսկ հիներու դէմ ոչ պատկերամարտ, որդեգրելով թերեւ մեծ քննադատներէն Ալէնթ Պէօլի խօսքը թէ ըսոր յայտնուող տաղանդ մը քաջալերելու և ուղղելու լաւագոյն միջոցը անոր գլխուն կազմար մը շնետելն է: Գրական քննադատութիւնը մեր մէջ լրացրական ջրուիկն էր: Ձեռ ուզեր ըսել թէ վերոյիշուած անուններուն՝ Զօպանեանով գլխաւորուած, պակասած են զապափար, հասկացողութիւն, դատում, զարգացում: Ասոնք բոլորը մէկ կը շինեն պարկէշտ մտաւորականը, բայց ոչ այն միւս տիպարը որ այլամիտօրէն իր ուժերը պիտի յատկացնէ դիրքերու, գործերու ճանաչողութեան, գրականութեան ընդհանուր ըմբռնումի մը՝ ստեղծելով իր բեմը:

Իր քննադատական ընդարձակ գործին մէջ, Համապատկեր Արեմտահայ Գրականութեան, Օչականի ներկայացուցածը յաջորդականութիւնը չէ միայն երկերու, որոնք կը կազմեն չղթան Հայ գրականութեան, Զարթօնքի սերունդէն սկսեալ մինչև Արուեստագէտ սերունդի վերջին մնացորդները, ոչ ալ նկարահանուցէր այն զրազէտներուն, որոնք կառուցին մեր գրականութիւնը իր եղափոխութեան և սեռերուն մէջ: Այս ամէնը գինք կ'ըրադեցնեն անշուշտ, սակայն գրական երկերուն նկատմամբ ան ունէր աւելի աւագ մտահոգութիւններ, վերածելով զանոնք քանի մը պարզ բայց կենդանի տարազներու:

Իրեն Համադրական քննադատը՝ իրեն ներկայացող գործերուն մէջ Օչականը կ'որոնէ առանկալարար հուաքական գոյայնութիւն, ցեղային ապրումներու սարսափ, մեր միտքին քանդակները, մեր երևակայելու ուժը, մեր արուեստի զգայարանքին կնիքն ու փաստերը, մէկ խօսքով մեր հոգեղէն մարմնին սեւեռումը: Ապա մտայնութիւններ՝ որոնք գրական սեռերու մէջ բխրեցանալէ առաջ ապրեր են մեր հոգիներուն խորը, թաւալիք են կենսաբի մեծ զարկերակին ներքե, ստեղծելով բունկումներ, փուլումներ, ժայթքումներ, աղէտներ, յաղթանակներ, յարգարելով ճակատագիրը մեր ժողովուրդին:

Արեմտահայ գրականութիւնը իրեն Համար իրարմէ խոտփիչ պատգամներու հանդէս մըն է, բարեխառնութիւններու մըցարան: Ընդել այս բարեխառնութիւններու ծածուկ բաղադրիչները, շարժումներուն սիրտը, գործերուն յատկար, մտայնութեանց թուրուր, իրողութիւններ են, որոնք կը պահանջեն կրօնական տարրադուլեամբ միտք մը, որ ընդգրկէր մեր ամբողջ խնացական վաստակը, իջնէր մեր գրականութեան բմբռնումին՝ տարօրէն թելադրէ և ըզզլխոզ խորութեանց քանի մը կառկառուն ցուցմունքներու ճամբով, կերպադրելու մեր հոգին, դարերու սանդուխներէն, մեզ յայտնաբերելու մեղի:

Նկատի ունի նաև ժամանակի տիրող զապափարները, տարողութիւնը մեր գրականութեան յեղաշրջումին, վիճակներ՝ որոնք մեր ժողովուրդի կեանքին վրայ բացուած արեւնաւ լուսամուտներ են, թուխտ կամ մեռելական, զանդուածն ու գրողը իր տեսիլքին, ճշունդին ու կիրքին մէջ ընդգրկող: Մէկ խօսքով մեր քաղաքական տաղանդները, կսկիծները, տնշիւրը, քաղցրութիւն-

ները, խոյանքները, լքումները, որոնք գրական կերպարանքներու տակ կը սեւեռեն իրենք զիրենք սերունդներու տեղումներէ մէջ, կը կերպադրեն շրջանները, և ցեղային գիծերու վրայէն նոր լոյս մը, նոր խորութեան ակօս մը կ'ապահովեն:

Օչականը կը ծանրանայ գիտութեամբ այն գործերուն, ղէմքերուն և երևոյթներուն վրայ, ուր մեր ժողովուրդին մեծ արժանիքը, առաքինութիւնը, նոյնիսկ թերութիւնը, բայց սեւեռած կենդանի կերպով, ինքզինքը նկատած ման պարտադրող: Այդ է պատճառ որ իր քով չյարգուին պատկերացման, անդրադարձումի, թրուածի և առաքման տւանդական կարգերը, բաժանումները, համախմբումներու կաղապար դարձած կերպարանքները:

Օչական առհասարակ նկատուած է հարթող և կործանարար քննադատ մը մեր մէջ, սակայն արդար բոլորու համար պէտք է ըսել թէ այդ վերադարձը շատ մակերեսային է, գործողութեամբ յաճախ անոնց կողմէ՝ որոնք ուղեցին մեր դրականութեան բարձրագոյն աթոռներուն վրայ և սեղ ունենայ: Ոչ մէր արժէքներուն, մեր փառքերուն և մեր գեղեցկութիւններուն նկատմամբ եղած է այնքան խանդավառ և չեփոքած անոնց արժէքը, որքան Օչականը: Վկայ Գուրեանի, Մեծարենցի, Վարուժանի, Թէքէնի, Երուստի, Պարոնեանի, Տիկ. Լուսինյանի և Թյակոսիցիի նկատմամբ ունեցած իր անխառն հիացումները և Համապատկերի մէջ անոնց նուիրուած լայն տեղը, որոնք հեռու կործանման առուերներ յորինելէ, շինել խանդավառութիւններ և փառաբանութիւններ են: Գալով իր կշիռին, ատիկա ներկայացուած գրական գործերու կենդանի մասի քանակով է պայմանաւոր, երբ կայ այդ կենդանի փշրանքը, ատիկա բաւ է պինդ մեղմելու և նոյնիսկ խանդաղատադին զգացումներու առաջնորդելու: Այսպէս Սրտանձառանցի մը, Խրիմեանի մը մէջ ան արժէք կը տեսնէ, հակառակ որ անոնք դժուար կը գետնուին զուտ գրական ճաշակներու պահանջին մէջ: Բայց երբ չի գտնար այդ կենդանի մասը Սիւլիի մը կամ Թէրզեանի մը պարապային, թրինակի համար, կ'ըսէ իր ցաւը այդ յուսահատութեան մասին անկեղծութեամբ և տաղնապով: Միեւ թուրիս անձնօթ չէ քիչ մը դժուարահոտ՝ բայց խղճմտորէն կերպարանուած իր գաղտնաստ մեր իրաւ արժէքներու մասին, սկսեալ դպրոցի սեղաններէն մինչև բարձրագոյն աստեաններ մեր մտքի հանդէսներուն:

Համապատկերին մէջ ժամանակ, զայն լեցնող իրադարձութիւններ, անոնց ընդմէջէն ծնունդ առած դժբախտութիւնները և անոնց տիրապետումի ճիւղը, իրարու կը յաջորդեն և զիրար կ'ամբողջացնեն: Նոր է նոյնպէս իր դրականութիւնը տեսնելու եղանակը, ցեղային արժէքները, ժամանակի տաղնապը իր շուքերով և լոյսերով, իր Ֆիգիք և պատմական իրադարձութիւններով, իրարու կուգան կերպարանելու համար շրջանը: Հեղինակները յաջող կամ տրտուած անբախտարներ են լոկ, առիթներ, ինչպէս կ'ըսէ Ոչականը, բայց և համար դեհարժեւոր, որ իրենցմէ անդին մեր գրականութեանն է, մեր ժողովուրդին:

Վէպ մըն է Համապատկերը, և ուրիշ ինչ կրնար բայց, երբ տալ ուղեինք մարդկին ու ապրումները հարադատորէն իրենց ժամանակին մէջ: Օչականը հաւատարիմ քննադատական այն մեծ տարագին թէ՛ դատելը վերստին անդձեռլ է, կ'ապրի տաղնապը բոլոր անոնց, որոնք կը կանչուին իրմէ հաշուեյարդարի նստելու համար, և արտառուչ է որ ան աւելի կուտայ քան կ'առնէ. որքան մեծ է իր համարանքը մեր գրչի աշխատանքներուն նկատմամբ, այնքան խանդավառ է ինքր այն քիչով իսկ՝ որ մերն է սակայն: Մի գրամանաք, եթէ բոսմ, թէ Օչական ինչպէս Համապատկերի, այնպէս ալ իր բովանդակ գրականութեան պարապային, կը զգայ ու կը տեսնէ աւելի իր ջիւղերովը, քան ու-

զեղում, որ կրնայ զմեզ ընել ժլատ ու առարկայական: Անոր համար է որ իր վեպերը՝ մարդեր են, կենսադրություններ. իսկ իբր զատումները վեպեր: Համապատկեր հետևաբար մարդերու հանդէս մըն է, ուր միտն ու միտքը, իր բառով, երազանքն ու յոյզը, և անբաժնելի կերպարանքները իրարու կը խառնուին, ստեղծելու համար այն տնօրինակ համայնապատկերը՝ որ Համապատկերին է: Առաւելութիւնն՝ որ մեթոտին. բայց մեթոտ մը չէ գործողութիւնը, ոչ ալ յոյսք մը, որ դատումի կերպ մը և կեցուածք մը կ'ենթադրէ, ժամանակի մէջ ընթացք առած, ժամանակի ախորժակներուն և յղացքներուն միտող: Օչականը կ'ապրի շրջաններն ու մարդերը, տարօրինակ հեռապայտութեամբ և թափանցումով, և այս մտերմիկ հոգեխառնութիւնը, ժամանակէն և ընդունուած հրամանակարարներէն վեր և դուրս այս ողորկութիւնը, մտածումը իրն է, պինք: Դ՛րածէր են կեանքի մէջ անանձն մենամոյի մը և անմատնակ պրոպէտի մը ու պատուիր մը նոյն ատեն: Ան ամէն սեռի մէջ ինքզինքն է որ կուտայ, նոյնիսկ այն ատեն երբ կ'ուզէ վկայութիւնը ըլլալ իր սերունդին և հանդէսը իր ժողովուրդի թաքուն ուժերուն: Ժամանակ, տեղ, դէպքերն ու վկայութիւնները, իրեն համար կորչական մասեր են անցեալին, և թէ թիւն, թուականէն, փառանքն, պատմական ստուգութենէն վեր չտիրապետէ ողբզնի իրականութիւնը:

Օչականը Համապատկերը վերածեր է կեանքի կրկնի մը, ուրկէ մեկը կը բերուն սրտատու: Վկայութիւններ, որոնք աւելի կ'աճեն թոն հաւաքական և համեմատական նման գործերը օտարներու մօտ: Օչականի գործին մէջ զէպքերը, թուականները, մարդերը, մտայնութիւնները, հոգեբանութիւնը կը տերապագործին և մեզի կուգան նոր կնիքով մը՝ ուր կ'պահնէ իրականութիւնը, ինչպէս անոր անորապարձ երկարաձգումը, չըջանի և շրջաններէ տլ անդին: Հետևաբար անոնք որ պիտի ձևեն Համապատկերը, մատնադրական ծանօթութիւններու մթերքն աւելի, պիտի գտնեն Հոն վերադարձութիւնը մեր անցեալ կեանքին, որ իբրեւ զէպք, գործ, մտայնութիւն, հոգեբանութիւն և ազդեցութիւն, լիովին արժեւորել վերջ, եղած է նաև ապրումներու հանդէս մը, ուր կայ կիբք և ջերմութիւն, այսինքն խանգապոտ այն դիմաւորումը՝ զոր Օչական ունի մեր գրչի և գրքի հերոսներու նկատմամբ: Անցեալը և դժգոհութիւնը համար յուսանկարներ և յայտնուողքային վկայութիւններ չեն, այլ կենդանի իրականութիւն մը, և էջերը յաճախ կը դադրին թուով ըլլալէ ու կը դառնան բարակուած սիրտ և չնչմարուած ոգեբանութիւն, և այս բոլորը սրբապարտ և նոր, կարծես առաջին անգամ յոյսին քացուած:

Կեանքի մեթոտին բարիքն է ասիկա որով մտածումները կը վերածունեն կեանքի կտորներու: Այնքան ուժով է խառցած կեանքին սիրապլին ձողողութիւնը որ րնթերցողը անողախարար առնուած այդ թափին մէջ, չզգար թէ ինչպէս կը քայլէ էջերուն հետ: Կրկնեցէք ապրումի այս ձևը հեղինակներուն ալ լրջալ, իրաւաստիւրբ անոնցմէ կը դառնայ գումարը հագորարար ապրումներու: Ամէն մէկ հեղինակ այսպէս գոյ ապրումներու հանդուց մըն է, և երբ Օչական կախարդական իր մատովը կը հպի այդ հանգոյցներուն, անոնցմէ հոսող, յատկող կեանքի միզ կը նուսնէ: Ահա Օչականին թրած նորութիւնը: Հայ քննադատութիւնը Օչականով դրական սեռ մը կը դառնայ, զգայութիւն և դատումի խառնումով, զիրքերու մէջէն բայց վեր անցնող:

Օչականը զէմ է գրական զպրոցներուն և հանդանակներուն, չունի բանաձուռ ոկորունքներ, կամ խմատասիրական տեսութիւններ: Դէմ է ընկերային, քաղաքական, և տնտեսական վարդապետութիւններու լայն միջամտութեան, Դէմ է քարացած մտայնութիւններուն: Դժուար չէ մեթոտի մը կառչել, սակայն Օչականի համար մեթոտը երկասլիք սուր մըն էր որ բարեբին չա-

փոփոխ ընդունակ է մեզ չարիքի զառամելու: Աշխարհի բոլոր վառերաթուղթները ի վիճակի չեն ոտքի հանելու գրական քննադատութիւնը, որքան ատեն որ միտքը կը գործէ թուղթերու վրայ և չի յաջողիր թափանցել կեանքի խաւերը: Հայ մատենագրութեան կառույցին համար եղած աշխատանքը պէտք է պայմանաւորութիւն մը լինէր կեանքի զգայարանքով, մեթոտի մը հնարանդելէ առաջ:

Օշական գիտէ անփոփոխ մէկ նայուածքով գնահատել գործի մը արժէքը և տեսնել թերին: Իր կեցուածքը ժխտական է յաճախ, իր աչքը նախ թերին կը տեսնէ՝ գեղեցիկը փնտռելէ առաջ, ապա հաստատելու տեսակով մասը: Կը քայքայէ Տէմիրճիպաշեանը, կը զգեսնէ Զարեանը, յետոյ ըսելու համար թէ իւրաքանչիւրէն կրնայ մնալ հատոր մը: Հակառակ այս իրողութեան, ան քառասուն տարի շարունակ մեծ նախանձախնդիրը եղաւ մեր գրականութեան մէջ վճռական գեղեցկութեանց յաւելումին: Ոչ մէկ ընթացիկ հիացում, պարտադրուած կարծիք և հանդիմանակ զայն չեն կրցած ընկնել, որպէսզի նահանջէ իր այս խստապահանջութեան: Իր այս նպատակին մէջ ան Քալանթարի մը պէս կրճատ, անհերոզ և ապերասան: Կը հաւատար թէ գրական վաստակի մը դէմ իր այս կեցուածքը՝ հարազատ գեղեցկութիւնը գտնելու և փառաւորելու, աւելի կ'արժէքէ քան գովարանութիւնը արժեքին ու չարժեքին: Այս իրաւաստագրութեամբ կը հաւատար թէ կը ծառայէր Հայ գրականութեան իրական փառքին՝ աւելի արդիւնքով քան անոնք՝ որոնք գիտակցութեամբ կամ անգիտակցութեամբ, համաձայն իրենց հասկացողութեան, արժէքներ կը սիրէին տեսնել հոն՝ ուր անկէ չուէր կար միայն: Սակայն մարդիկ ընդունակ են յաճախ չփոթելու խստապահանջութիւնը ամբարհաւանութեան հետ, երբ իրենց որոնած գովեստը, խունկ չեն գտներ: Ամբարտաւանութեան ընդունակ են սնամէջ ուղեղները միայն: Օշականի միտքն ու հոգին հարուստ էին իշխանի մը գանձաւորանին չափ: Անշուշտ որ զինք չալածելու չափ չհանդուրժողներէն և ուրախալ փորձողներէն շատեր դիւրաւ գինքը պաշտպանողներ պիտի ըլլային, եթէ Օշական թոյլ տար ինքզինքին շոյելու անոնց փառասիրութիւնները: Հակառակ իր համեստութեան, խօսքի անկեղծ բրտութեամբ, կիրքերու թափով իրեն ճարեց զաժան համբաւ մը: Մարդիկ զինքը նոյնացուցին ժխտումի առաքաններուն՝ և զատապարտեցին իր հիմնովին ատած մեղքերուն համար: Երբուած հակացուելու որքերգութիւնը բաժինն է բոլոր մեծերուն: Մարդիկ աւելի դիւրաւ կրնան ներել մեղքը, քան չեն հանդուրժեր հանճարը: Դժուար է անոնց մարտելու իրենց միջակութիւնը: Մարդիկ միշտ պիտի տառապին ուրիշներու հասակէն երբ իրենցը չի հասնիր, պիտի խմբեն իրենց փոքր ատելութիւնները երբ հասարակաց մեծութիւն մը կործանելու վրայ է հարցը: Յետոյ չարութիւն է այս կեցուածքը զգեստաւորել խուլ և խոր հսպաշատութեան մը հեռայնագոր հաշիւներով: Չներեցին իրեն իբր գրչի ընկերները, չներեցին իրեն իր ձեռնասունները, որոնք նման ամէն աշակերտի, իրենց վարժութեան զգայութիւնները աճեցուցին, անով հարուած տալու համար վարպետին վրիպանքներուն: Բարեմտութիւն է անշուշտ երբեմն ազատագրել կեանքի գիրէն զատապարտաւանութեան, սակայն սրտառուչ առաքելութիւն է ուրացումներու մտայն գոյալարին մէջէն քալել, քննադատութեան անդաւաճան դրօշին մէջ թաղելու առաքելի իր փառասիրութիւնը: Հակառակ իր մտքի առատ տուրքերուն, չէ դտած ուրախ հունձք և անդաստան:

Երկարատե փորձառութիւնը, լայն ընթերցումները, իր մէջ յուսախաբութիւնները՝ մարդոց, գիրքերու, համբաւներու հանդէպ, գորողներու կեղծիքի ու սուտի անսանձ տիրապետութիւնը, հեշտադնաց հասարակ տեղիքները կը տառապեցնէին զինք, արգարացնելով իր բացասական կեցուածքը, թէ իսկ

Եւրեմն ռահմանադանց : Հայաստանի բանաստեղծութեան հանդէպ իր կեցուածքը այս տառապանքին մէկ ճիշն է : Այս առթիւ յարուցուած տխուր աղմուկին մէջ, ոչ մէկ դրագէտ ուղեց խառնուի, անշուշտ ի սէր հայրենասիրութեան : Հրապարակ իջան գլխաւորաբար ամբոխավարները, Հայաստանի բանաստեղծութեան դատար պաշտպանելու համար : Ի՞նչ էր Օշականի մեղքը երբ իր բաղձանքը պահանջէր վերածած, համարձակեր էր ըսելու թէ ճմեր Հայրենիքի համայնարանին պատճական, դիտական, լեզուական, հաւաքչական աշխատանքին վրայ իմ հպարտութիւնը, հիացումը, քսան տարի առաջ ես պոռապեր եմ առանց մէկէ մը հրաւէր ստացած ըլլալու : Բայց մեր հայրենիքին մէջ ճշտորոշ գրական վաստակին վրայ իմ անտարբերութիւնը, տառապանքը, նոյնիսկ զայրոյթը, հս չեմ վարանիր նոյն անկեղծութեամբ պոռալու :

Իր սիրտին վտանգուած Օշականը արդեօք ո՞ր օրուան պիտի սպասէր իր հիացումը արտայայտելու խնդրոյ տարակալ եղող գրական վաստակին համար, ինչ որ արեւելահայ գրականութեան մեծ մշակոյթին վրայ ժամանակին իր հիացումը չէր սակարկած, վերոյիշեալ արտայայտութիւնը մատի փաթթոց ընել, խոշորցնել և վերածել քաղաքական դաւաճանութեան, բան մըն է որ չունի անուն : Սակայն մեր մէջ նման բաներ յաճախդէպ կրնան պատահիլ, երբ մարդիկ պատրուակի մը կը կռթնին, իրենց թուղթէ սաղաւարտներով և փայտէ թուրերով խիզախելու ճակատամարտներ շահած իրական հերոսին դէմ : Օշականի դէմ այս պայքարը՝ տխուր աւանդութեան մը կրկնութիւնն էր, զուտ գրական գետնի վրայ դատելով :

Օշականը չէր հաւատար մեծութիւններու առասպելին, բայց կ'զգար փոքրութիւններու կսկիծը իր դէմ գաշնակցող գեոուններուն : Զեղաւ ճկուն, զործելու օրուան պահանջներուն, օրակարգերուն համաձայն : Ցաւցուց դրէի և խօսքի աջորդները և բառերու մունետիկները : Հակառակ այս իրողութեան մեծ հիացումներու գեւեղանքով մունետիկը եղաւ իրաւ արժէքները փառաւորելու մէջ : Իր գլխակորոյս աշխատանքը յանուն մեր գրականութեան, նոր ոսկեհանքերու ետեւէն իր արշաւը, շուկի պէս ընդունուեցաւ միայն ժամանակակիցներէն : Ոչ ոք, իրմէ գատ, ի վիճակի պիտի ըլլար հեղինակօրէն գծելու Համապատկերը Հայ գրականութեան : Օշական, այսպէս, իր սերունդին կէս ձրգած գործը իր լրումին տարաւ մեծ յաջողութեամբ և շքեղանքով : Անկաւ ապրեցաւ իր ժողովուրդը, զուգահեռ ակօսէ մը, ուրկէ կը հոսէր իր տառապանքը, ինչպէս յիմարու թիւնները, բայց ուր կը ծաղկէր դարձեալ ծաղիկը նուրբ զեղեցկութեանց, մեր արուեստի զանազան կերպարանքներուն ընդմէջէն : Շատեր իր սիրունդէն իրենք գիրենք միայն ապրեցան, ոճաւք ընկալչութեամբ, ուրիշներ իմացական նարկիսականութեամբ : Օշական հալածական մարդարէի մը նման ապրեցաւ իր ժողովուրդը, ծառայելով անոր արժէքներու փառաւորման գործին, բերելով վկայութիւնը իր ժողովուրդի թաքուն շնորհներու պայծառակերպման : Ան ապրեցաւ նաև պատմութիւնը իր ժողովուրդին, ոչ իրրե իրողութիւններու, պատահարներու, դէպքերու և թուականներու յաջորդական ցուցատարաբանք մը, այլ իրրե վերացում մը, ոգիացում մը, ազատագրելով ամենէն սրբական իսկութիւններ, մտայնութիւններ, սրբութիւններ, արձանելով զանոնք իրրե անթառամ բիւռմներ մեր անցեալին :

Օշական ապրեցաւ թուրքը, ոչ միայն իրրե անանութիւն, սպանդի մեքենայ, այլ իրրե մէկ կերպարանքը մեզի քիչ ծանօթ փարթոյթներուն : Իր գործին մէջ ծանր է ուրուականը այդ գազանին, իրրե ոգի, մթնոլորտ և ապրում, որոնք շատ քիչերու զգայարանները կը յաջողին տպաւորել : Տափառտանեան այդ անասունը դէպքերու մղումին տակ տիրական կերպարանք է իր հոգիին մէջ :

Հետևող մը չհզաւ Ծրանսական մեծ քննադատներու, Սէնթ-Պէօլի, Դակէի և Թէնի, որոնք իր օրերուն դադարած էին ըլլալու ուղեցոյցներ արուեստին և մտած երջանիկ քանին մէջ, որով կը մոխրանան քննադատական ամենէն յանդուգն տեսակէտներն ու յաջողութեանքնը: Անոնք կը կարդացուէին միայն անձերու հոգեկան բաւոյններէն ներս իրենց բացած ալյապէս շահեկան, խռովիչ բուսածատներու սիրոյն: Սակայն անտարբեր չէ մնացած անոնց բնախօսական, հոգեբանական հետախոյզ հետաքրքրութիւններու նկատմամբ, որոնք կը համբնթանան կաթմելու մարդու մը կերպարանքը իր բոլոր երեւոյններուն վրայ, որոնց յօրինումին կ'իշխեն խորհրդաւոր օրէնքներ, այդ վիճակներէն հանելու արժէքը գործին: Ջերմ է նախապաշարունակէ, բայց ունի իր խտտեւածքին մղումները իրեն ուղեցոյց իր դատումներուն: Օշական քիչ անգամ կը զոհէ իր նախասիրութիւնները, մնացալաւ է և սկեպտիկ, առանց ծծել ուշիւրու մարդկային խանդաղատութիւն կաթմ: Կը պահանջէ ձեռն կատարելութիւն, լեզու, բաւամքեր, պատկերներ, յօրինում, ոճ, Լ'նդունելով հանդերձ թէ թէքնիքը չի կրնար պատուաբերել երկ մը, եթէ ան գուրկէ խորքէ: Թէքնիքին պաշտօնն է բռնել, կայունացնել իրերու անցաւորութիւնը միայն, բայց ոչ ողբն: Քննադատի միտքը հայելի մըն է ուր ամբողջ աշխարհ մը կը ցոլայ և ուրկէ կ'արտացոլայ աւելի յստակ կերպով կարելիին դէմքը:

Օշականը գեղեցիկին ու կատարելին ջատագովն է: Երբ արուեստագէտը կ'առաջնորդուի բարոյական մտածումով, կրնայ ձախողիլ: Բարոյական ճշմարտութիւն մը լոյս ընծայելու մտածումով յղացուած արուեստի գործ մը, ձգտուն բան մը ունի իր մէջ: Ասիկա բաւել չէ անշուշտ թէ դրական յարարութիւն մը չկայ արուեստի և բարոյականի միջև: Պէտք չէ մոռնալ որ գեղեցիկը արդէն բարոյական աղակ մըն է բոս ինքեան: Գիտէ ոչ միայն ճաշակել նյութը հրապոյրը գեղեցիկին, այլ մանաւանդ բմբռնելով գանձը գոյաւորող ծուծը, պեղելով անոնց խորքը, մեղի փոխանցելու իր հոգիի թրթռացումներու արձապանները:

Օշական աշխատանքի որոշ մեթոտ մը չունէր, իրականութիւնը, կ'ըսէր, աւելի հարուստ է քան աշխատանքի որոշ դրութիւն մը: Այդ շափանիչը անշուշտ արդիւնք էր իր նկարագրին, իր յառաջադրութեան մէջ հասնելու ճշմարտութեան, որ կը խուսափի յաճախ: Քննադատը ստիպուած է կոչ րնելու շափանիչ մը՝ պաշտպանելու ինքզինքը իր եսի թելադրանքներուն դէմ, որ արգելք կրնայ հանդիսանալ ճշմարտութեան հետախուզումին: Ջերմ է իր դատումներուն մէջ այն շաղկապականքներէն զոր շատ մը դրողներ մեղի կը բաշխեն առատօրէն գրողէտներու կեանքէն, գիտնալով հանդերձ թէ հեղինակին կեանքը քննադատին կրնայ մատուցանել թանկագին ճշմարտութիւններ:

Ջունչի դրական և իմացական հանգանակներն և աղանդի մը պատկանելու կաշկանդումը, այդ տեսակէտով մարդերու ամենէն անկախը և միտքերու ամենէն ազատը եղաւ, զինուած իր տաղանդով: Իր գործը յաւակնութեան և հաւատքի արդիւնք մըն է: Յաւակնութիւն՝ հասնելու բարձրագոյն իրականացումներու, ևրոպական մեծ ու ծանր գործերու կողքին: Հաւատքի՝ գոյաւորելով իր վիթխարի գործը, մեծ ու հետաւոր տեսիլներու հետապնդումով և անոնց հասնելու վճռակամութեամբ:

Օշական իր գործով, հետապնդումներով և ողբով, չծալլուած դրօշակ մը պիտի մնայ Հայ դրականութեան մէջ: Հրաւեր մը՝ դէպի յանդուգն վերելքներ, կոչ մը՝ երկաստարգ գրողներուն՝ դէպի նոր հորիզոններ արշաւող, առանց ետև նայելու, ինչ որ բրաւ ինքը քառասուն տարիներ շարունակ:

ԵՂԻՎԱՐԴ



Ս. ՅԱԿՈԲԻ Ն Ե Ր Ս Է Ն

* Ծր. 8 Յուն.— Ս. Արգարու թագաւորին մերոյ: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Գլխադրի մատուոնին մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Գեղարդ Արդ. Տաւուտլարեան:

* Կիր. 4 Յուն.— Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցիին մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Նուրհան Վրդ. Մանուկեան:

— Աւագ տօններուն առաջինին — Դատի մարգարէին և Յակոբայ Տեառնեղբոր — հանդիսատր նախատօնակը պաշտուեցաւ շքեղօրէն զարդարուած Մայր Տաճարին մէջ, նախագահութեամբ Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր: Արարողութեանց աւարտին՝ «Օրհնեցէք զՏէր» Ս. Աթոռի շարականի երգեցողութեամբ Միաբանութիւնը բարձրացաւ Պատրիարքարան:

* Բշ. 5 Յուն.— Ս. Դատի մարգարէին և Յակոբայ Տեառնեղբոր (Տօն Առաքելական Ս. Աթոռոյ Երուսաղէմի): Ըստ սովորութեան, առաւօտեան ժամերգութեան ընթացքին, Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայր զգեստաւորուած քարձիացաւ Տեառնեղբոր Աթոռի պատուանդանին, ուր մնաց մինչև ժամերգութեան աւարտը, երբ ընդունեց Միաբանութեան շնորհատրութիւնները: Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս «Քրիստոս Աստուած մեր» մաղթանքի ընթացքին մասնատր աղօթք ըրաւ Ն. Ամենապատուութեան կենաց արեւշատութեան համար: Ապա հանդիսատր Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Աւագ Սեղանին վրայ, որուն տակ թաղուած է մարմինը Ս. Յակոբոս Տեառնեղբոր, ըստ վաղեմի աւանդութեան: Ժամարարն էր Գերշ. Տ. Ծախէ Արքեպս. Աճմեան որ քարոզեց «Աթոռ քո, Տէր, կեցցէ ի յաիտեան» բնաբանով և զուգակըշիտը ընելով օրուան տօնիի զոյգ սուրբերուն, ներկայացուց առաջինը իբրև առաջին թագաւորը Երուսաղէմի, իսկ երկրորդը իբրև առաջին եպիսկոպոսապետը — Պատրիարքը: Մաղթեց որ անոր արժանատր յաջորդին՝ Ամեն. Տ. Եղիշէ Ս. Պատրիարքին ալ Տէրը շնորհէ Դատի մարգարէի նման երկար ու արդիւնաշատ գահակալութիւն մը: Յետոյ, Ն. Ամենապատուութեան նախագահութեամբ կատարուեցաւ հոգեհանգստեան հանդիսատր պաշտօն՝ Ս. Աթոռի հանգուցեալ Պատրիարքներու հոգիներուն համար:

— Ս. Ստեփանոսի հանդիսատր նախատօնակը պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ, նախագահութեամբ Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր: Տօնին բուրվառակիր Հայրերն էին Հոգշ. Տ. Տ. Գեղարդ և Ասպետ Արեղաներ:

* Գ2. 6 Յուն.— Ս. Ստեփանոսի նախավկային: Այս տօնը ևս կատարուեցաւ պատշաճ հանդիսատրութեամբ: Ս. Աթոռի 4 սարկաւագներն ու 7 ուրարակիրները, առաջնորդութեամբ քորվատակիր Հոգ2. Հայերուն, մարգարտազարդ սաղաթարտներով և քորվատներով պանծացուցին յիշատակը իրենց մշտատիպարին, «Փառք ի քարծնես»էն մինչև ժամերգութեան աւարտը, երբ Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի աւանդատան —Ս. Ստեփանոս մատուոի— Աւագ Սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգ2. Տ. Ասպետ Արդ. Պալեան: Սարկաւագաց հանդէսին կը նախագահէր Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը, որ Ս. Պատարագէն ետք Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ ընդունեց սարկաւագներն ու ուրարակիրները: Իսկ երկնային անկախ եղաւ անոնց ի պատիւ տրուած միաբանական ընթրիքին:

* Դ2. 7 Յուն.— Գլխատր առաքելոց՝ Պետրոսի և Պօղոսի հանդիսատր նախառօճակը պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ, նախագահութեամբ Հոգ2. Տ. Հայկասեր Վրդ. Պայրամեանի:

* Ե2. 8 Յուն.— Ս. Առաքելոցն՝ Պետրոսի և Պօղոսի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Պետրոսի վերնամատուոին մէջ: Ժամարարն էր Հոգ2. Տ. Գէորգ Վրդ. Նազարեան:

* Ըր. 9 Յուն.— Կէօթէ ետք, Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճար, ուր նախագահեց Որդւոց Որոտման մեծահանդէս նախատօճակին: Ապա «Օրհնեցէք զՏէր» շարականի երգեցողութեամբ, Միաբանութիւնը բարձրացաւ Պատրիարքարան:

* Ըր. 10 Յուն.— Տօն Ս. Որդւոցն Որոտման, Յակոբայ առաքելոյն և Յովհաննոս աւետարանչին: Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը մատուց օրուան հանդիսատր Ս. Պատարագը Ս. Գլխադրի մատուոին մէջ, և ապա ամպհովանիի ներքև ու Կենաց Փայտի մատուց ի ձեռին, նախագահեց Մայր Տաճարին մէջ կատարուած երրադարձ մեծահանդէս թափօրին: Արարողութեանց աւարտին, Միաբանութիւնը Ս. Աթոռի շարականի երգեցողութեամբ բարձրացաւ Պատրիարքարան, ուր Ն. Ամենապատուութիւնը Ս. Պատարագի օրհնուած նշխարներ բաժնեց հաւատացեալներուն:

* Կիր. 11 Յուն.— Բարեկենդան Ս. Ծննդեան պահոց: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Յարութեան Տաճարի վերնատան մեր մատուոին մէջ: Ժամարարն էր Հոգ2. Տ. Սևան Վրդ. Ղարիպեան: Ս. Թարգմանչաց Երկրդ. Վարժարանի և Նախակրթարանի աշակերտութիւնը ստացաւ Ս. Հաղորդութիւն:

* Դ2. 14 Յուն.— Նոր Տարի (1876) ըստ Հին Տոմարի: Ընէ գիշերին, Մայրավանքի մեծ զանգը ուրախութեամբ կ'աւետէր Ամանորը: Առաւօտեան, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ մատուցուեցաւ Ս. Պատարագ: Ժամարարն էր, ըստ սովորութեան, Ժամօրհնողը՝ Հոգ2. Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուր, որ քարոզեց, յայտնելով տարի և ժամանակ բառերու իմացումը հին ժողովուրդներու մօտ և մինչև մեր օրերը: Ս. Պատարագէն ետք, Ս. Աթոռի շարականի երգեցողութեամբ, Միաբանութիւն և ժողովուրդ բարձրացան Պատրիարքարան, ուր մեծ դահլիճին մէջ Գեր2. Տ. Ծահէ Արքեպս. նախ իր և Միաբանութեան շնորհատրութիւնները ներկայացուց Ն. Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր, սպա Ս. Թարգմանչաց Մանկապարտէզի տանուհիներէն մէկը արտաբոյս ուղերձ մը ըրաւ Ն. Ամենապատուութեան արեւշատութեան համար և ծաղկեփունջ մը նուիրեց: Հոսկ ապա Ս. Պատրիարք Հայրը խօսք առաւ և յայտնելէ ետք թէ Նոր Տարին յարմարագոյն պահն է մենք զմեզ նորոգելու, շնորհատրեց բոլորը որոնք իր աջը առնելու մօտեցան և ստացան մէկական նարինջ:

* Ըր. 17 Յուն.— Ս. Բարսղի հայրապետին: Ս. Պատարագը մատուցուե-

ցաւ Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Հայկասեր Վրդ. Պաշտմեան:

* Կիր. 18 Յուն.— Ըրագալոյց Ծննդեան և Աստուածայայտութեան: Առաւօտեան ժամը 10ին, առաջնորդութեամբ քաղաքիս բոլոր Հայկական Միութիւններու արհներուն և արեւնոյշներուն և ձեռնալին ցորտ և ուժեղ քամիին մէջէն, Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը ինքնաշարժներու պատկառելի շարանով մը մեկնեցաւ Ս. Ծննդեան քաղաքը — Բեթղեհէմ: Ժամբու կէսին, Յունաց Ս. Եղիա վանքին մօտ կատարուած դիմաւորութեան և պատուասիրութեան ասանդական ձեւակերպութիւններու աւարտին, ձիաւոր ռաւիկաններու առաջնորդութեամբ ալ ստուարացած թափօրը թառաքացաւ և ժամը 11ը քառորդ անց հասաւ սքանչելիօրէն զարդարուած Ս. Ծննդեան Տաճարին հրապարակը, ուր դիմաւորութեան եկած էին տեղական, օտար սկստական խումբեր, ինչպէս նաև Բեթղեհէմի Բաղաքապետն ու Նահանգային Կառավարիչը: Դպիրներ «Խորհուրդ մեծ» շարականի երգեցողութեամբ առաջնորդեցին Ն. Ամենապատուութիւնը վանք, ուր մեր տեսչաւորանին մէջ դիմաւորութեան եկողներ պատուասիրուեցան:

— Կէսօրէ ետք ժամը 2ին, Միաբանութիւնը, Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր գլխաւորութեամբ, «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Ս. Ծննդեան Տաճար, որու հայկական բաժնին մէջ պաշտուեցան Ժաշու և երեկոյեան ժամերգութիւններ, և կատարուեցաւ Ըրագալոյցի արարողութիւն: Իսկ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Այրին մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Նուրհան Վրդ. Մանուկեան: Ապա կատարուեցաւ Ս. Ծննդեան նախատօնակ, գլխաւորութեամբ Գերշ. Տ. Ծափէ Արքեպ. Աճէմեանի, որմէ ետք «Խորհուրդ մեծ»ի երգեցողութեամբ Միաբանութիւնը բարձրացաւ մեր վանքը, ուր Աւետարանի ընթերցումէն ետք բոլորը նստան ընթրիքի:

* Բշ. 19 Յուն.— ՏՈՒՆ ԾՆՆԴԵԱՆ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆ ՏԵԱՌՆ ՄԵՐՈՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ: Կէս գիշերին, Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը կ'իջնէ Ս. Ծննդեան Այրը, ուր կատարուած մէկ ժամուան արարողութիւնները կը ձայնասփռուին խորայնեան ուստիոկայանէն: Այդ միջոցին Ն. Ամենապատուութիւնը կու տայ համայն Հայութեան ուղղուած իր պատգամը: Սոյն արարողութեան ներկայ կ'ըլլան Երուսաղէմի Բաղաքապետ Ն. Վսեմ. Թէտի Բօլլէք, Բեթղեհէմի Բաղաքապետ Ն. Վսեմ. Էլիաս Ֆրէճ, Երուսաղէմի Նահանգային Կառավարիչ Ռաֆայէլ Լէպի և ուրիշ բարձրաստիճան անձնավորութիւններ: Արարողութիւնները շարունակուեցան մինչև լոյս, զոյգ պատարագներու մատուցմամբ, առաջինը՝ Տաճարի մեր բաժնին մէջ Հոգշ. Տ. Ժիրայր Վրդ. Թաշճեանէ, իսկ երկրորդը՝ առաւօտեան դէմ, Ս. Այրին մէջ, Գերշ. Տ. Ծափէ Արքեպիսկոպոսէ, որ նախագահեց երկու պատարագներու միջև կատարուած «Ջորոհմէք»ի սրտագրաւ արարողութեան: Առաւօտեան, Տաճարի սինագարդ գալիթէն անցնելով Միաբանութիւնը բարձրացաւ մեր վանքը՝ ուր Աւետարանի ընթերցումէն ետք տրուեցաւ նախաճաշ: Ինչպէս երէկուան Ըրագալոյցին, այսօրուան պատարագներուն ալ իր շրմոքատրելի մասնակցութիւնը թերաւ զաղութիւ երկսեռ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Ս. Աթոռի Դպրապետ Պր. Սահակ Գալալճեանի:

— Կարճ դադարէ մը ետք, Միաբանութիւնը ճամբայ ելաւ դէպի Երուսաղէմ, ուր հասաւ ժամը 8ին, ու «Խորհուրդ մեծ» շարականի երգեցողութեամբ բարձրացաւ Պատրիարքարան, ուր Գերշ. Տ. Ծափէ Արքեպիսկոպոս Ս. Ծննդեան անտիւը փոխանցեց Ն. Ամենապատուութեան:

— Իսկ Երուսաղէմի մէջ, Ս. Ծննդեան Ըրագալոյցի արարողութիւնները կատարուեցան Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ, Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին դի-

մաց: Ս. Պատարագը Ս. Գերեզմանին վրայ մատուց Հոգ. Տ. Գեղարդ Արդ. Տառնույարեան, որմէ ետք կատարուեցաւ Ս. Ծննդեան նախատօնակ, նախազահութեամբ Տաճարի Տեսուչ Հոգ. Տ. Վաղարշ Վրդ. Խաչատուրեանի:

— Իսկ Երկուշաբթի առաւօտ, ըստ սովորութեան, Ս. Հրեշտակապետաց վանքի Տեսուչ Հոգ. Տ. Սեան Վրդ. Ղարիպեան մատուց Ս. Պատարագ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ և նախազահեց «Ջրօրհնէք»ի աւարտողութեան:

— Թէ՛ երէկ և թէ՛ այսօր, երգեցողութիւնները կատարուեցան տեղացի դպիրներու կողմէ, ի քացակալութեան ժառանգաւոր սաներու:

— Կէսօրէ վերջ, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ պաշտուած նախատօնակին նախազահեց Հոգ. Տ. Գէորգ Վրդ. Նազարեան:

* Գշ. 20 Յուն.— Յիշատակ մեռելոց: Ըստ սովորութեան, Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց Աւագ Թարգման՝ Հոգ. Տ. Գէորգ Վրդ. Նազարեան: Ապա կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն, նախազահութեամբ Հոգ. Տ. Հայկասէր Վրդ. Պայրամեանի:

* Եր. 24 Յուն.— Զ. օր Ծննդեան: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին ձախակողմը գտնուող Ս. Աստուածածնի խորանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Ժիրայր Վրդ. Թաշճեան:

* Կիր. 25 Յուն.— Է. օր Ծննդեան: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Յարութեան Տաճարի վերնատան մեր մատուռին մէջ: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Կորիւն Ծ. Վրդ. Մանուէլեան:

— Անուանակոչութեան հանդիսատի նախատօնակը պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ, նախազահութեամբ Գերշ. Տ. Ծահէ Արքեպիսկոպոսի:

* Բշ. 26 Յուն.— Տօն Անուանակոչութեան Տեսուն: Առաւօտեան ժամը 8.30ին, Գերշ. Տ. Ծահէ Արքեպս. Աճէմեանի գլխաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր «Հրաշափառ»ով մուտք գործեցին Ս. Յարութեան Տաճար, ուր Գերշ. Աղոթազանը մատուց օրումն հանդիսատի Ս. Պատարագը Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ: Վանք դարձին, Միաբանութիւնը «Լոյս ի լուսոյ» շարականի երգեցողութեամբ բարձրացաւ Պատրիարքարան, ուր Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր նախազահութեամբ կատարուեցաւ «Տօրօրհնէք»ի աւարտողութիւն: Օրհնուեցան Ս. Աթոռիս բարիքները, և երգուեցան Ս. Ծննդեան և Սկիւտութեան շարականներ, փակելով շարքը Ծննդեան ութօրեայ հանդիսութիւններուն: Ապա, ժամօրհնող Հոգ. Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուրի գլխաւորութեամբ նոյնը կրկնուեցաւ Վանքի խոհանոցին, սեղանատան և մատանին մէջ: Օրհնուեցաւ նաև օրումն շատուկ հերիսայի աւանդական ճաշը: Կէսօրին՝ Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը սեղանակից եղաւ, Միաբանական սեղանատան մէջ, երկսեռ երգչախումբի անդամներուն, որոնք տօնական օրերուն նոր փայլ մը տուին հանդիսութեանց իրենց շարականներու և Կոմիտասեան քառաձայն պատարագի անթերի կատարումովը, և զովասանքով արտայայտուեցաւ անոնց մասին:

— Կէսօրէ ետք, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցաւ Ս. Յովհաննէս Կարապետի ծննդեան հանդիսատի նախատօնակը, նախազահութեամբ Հոգ. Տ. Կիրեղ Ծ. Վրդ. Գաբրիէանի:

* Գշ. 27 Յուն.— Տօն Ծննդեան Ս. Յովհաննէս Կարապետին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին աջակողմը գտնուող Ս. Յովհաննէս Կարապետի խորանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Գեղարդ Արդ. Տառնույարեան:

* Եր. 31 Յուն.— Ս. Անտոնի ձգնաւորին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Հայկասէր Վրդ. Պայրամեան:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ		
Բացուող Տարին	Ե.	2
Ամեն. Ս. Պատրիարք Լօր Ծննդեան Պատգամը		
Բեթղեհեմի Սուրբ Այրեն		8
ԾՆՈՐՀԱԻՈՐԱԳՐԵՐ		
Ծնորհաւորական նամակ Ն. Ա. Օ. Տ. Տ.		
Վազգէն Ա Ամենայն Հայոց Վեհափառ		
Կաթողիկոսէն		11
Ծնորհաւորական նամակ Ն. Ա. Օ. Տ. Տ. Խորեն		
Ա Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհ. Կաթողիկոսէն		12
Ծնորհաւորական հեռագիր Ն. Սրբութիւն		
Պօղոս Զ Պապէն		12
Ծնորհաւորական նամակ Բենթրալըրիի		
Արքեպիսկոպոսէն		13
Ծնորհաւորական նամակ Հ. Բ. Ը. Միութեան		
Նախագահ Ն. Վսեմութիւն Տիար Ալեքս		
Մանուկեանցէն		14
Ս. Ծննդեան քարոզ՝ Ն. Ա. Օ. Տ. Տ. Վազգէն		
Ա Վեհափառ Կաթողիկոսի		15
ԿՐՕՆԱԿԱՆ		
Ս. Այրին Խորհուրդը	Ե.	17
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ		
Զորափորեցին	ԵՂԻՎԱՐԴ	20
ՅՈՒՐԵՆԱՆՆԵՐ		
Օշականը իբրև Բնադատ	ԵՂԻՎԱՐԴ	24
Ս. ՅԱՎՈՐԻ ՆԵՐՍԷՆ		
Եկեղեցականք - Բեմականք		31
Բովանդակութիւն		35

C O N T E N T S

EDITORIAL

The New Year	Y.	2
Message of His Beatitude the Armenian Patriarch from the Grotto of Nativity		8

MESSAGES

Congratulatory letter of His Holiness the Catholicos of All Armenians		11
Congratulatory letter of His Holiness the Catholicos of Cilicia		12
Congratulatory letter of His Holiness Pope Paul VI		12
Congratulatory letter of His Grace the Archbishop of Canterbury		13
Congratulatory letter of Mr. Alex Manoogian		14
Christmas sermon of His Holiness the Catholicos		15

RELIGION

The mystery of the Grotto	Y.	17
---------------------------	----	----

POETRY

Tzoraporetzi	<i>Yeghivart</i>	20
--------------	------------------	----

ANNIVERSARIES

Oshagan as a critic	<i>Yeghivart</i>	24
Monthly news from the Armenian Patriarchate		31
Contents		36

Yearly subscription: 10 U. S. Dollars
All correspondence should be addressed to:
Ara Kalaydjian, The St. James Press
P. O. Box 14001, Jerusalem — Israel